

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1911. Första Kammaren. Nr 3.

Tisdagen den 24 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 16 och 17 i denna månad.

Herr statsrådet *Nylander* aflämnade Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen med förslag till lag angående viss lättnad för utländsk konsul i fråga om vittnesmåls afläggande.

Föredrogs ånyo Kungl. Maj:ts den 17 innevarande månad bordlagda nådiga proposition till Riksdagen angående statsverkets tillstånd och behof.

Statsverkspropositionen.

Herr vice talmannen: Den, som erinrar sig, med hvilka bekymmer vi mottogo förra årets kungl. proposition angående statsverkets tillstånd och behof och hvilken oro vi kände vid tanken på, huru saken skulle te sig vid början af år 1911, kan icke annat än med glädje och tacksamhet se, huru mycket bättre ställningen ter sig i år mot i fjol, och det så mycket hellre, som man i den föreliggande propositionen gärna vill se och äfven har skäl att se ett tecken till en framtida förbättring i ekonomiskt hänseende för vårt land.

Den föreliggande kungl. propositionen ter sig i år i en mycket förändrad form mot förr, och äfven den, som icke är mycket sakkunnig, kan icke undgå att uttala sitt erkännande för den skedda förändringen. Det har gifvits åt statsverkspropositionen en sannfärdighetsprägel och en öfverskådlighet, som man måste vara tacksam för.

För den, som har äran vara ledamot af statsutskottet, föreligga inga skäl att ingå i någon granskning af de särskilda punkterna i statsverkspropositionen. Han har icke någon anledning att undersöka, om någonting där saknas, som man önskade finna där, och ej heller om där äskas något, som icke bort framkomma, eller om det

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

i något fall begäres mer än som af behovet är påkalladt. Jag skall därför icke heller inlåta mig på granskning af några enskilda punkter i statsverkspropositionen. Men i detta års statsverksproposition liksom i föregående års förekomma icke så få punkter, i hvilka anmäles, att utredning i där berörda ärenden ännu icke hunnit utföras, hvarför en särskild kungl. proposition längre fram under Riksdagen är att förvänta. I statsverkspropositionen införes då endast det anslag, som beräknats vara behöfligt. Mot en sådan anordning kunna naturligtvis icke några anmärkningar göras. Det är ganska tydligt, att åtskilliga ärenden, som under Riksdagen böra förekomma, äro af den vidlyftiga art, att de icke alla hunnit utredas vid Riksdagens början. Men det må tillåtas mig att med afseende å dessa bebådade propositioner uttala den lifliga önskan, att de måtte komma inom kort tid eller åtminstone icke uppskjutas alltför länge, så att de skulle inkomma till Riksdagen hän mot Riksdagens slut. I statsutskottet har man en ganska liflig erfarenhet af de olägenheter och svårigheter, som möta, när kungl. propositioner inkomma till utskottet sent under Riksdagen. Visserligen har statsutskottet under de senaste riksdagarna vid ett par tillfällen begagnat sig af utvägen att uttala, att utskottet icke sett sig i stånd till att kunna behandla de föreliggande propositionerna, och de hafva därför, så att säga, återremitterats till Kungl. Maj:t. Men hvar och en torde inse, att denna utväg icke bör tillgripas annat än i verkliga nödfall. Så mycket lifligare vill jag därför frambära en önskan om, att de förväntade kungl. propositionerna verkligen måtte komma inom kort tid, och jag har en särskild anledning att göra det i år med tanke på, vid hvilken tid påsken inträffar. Ty komma kungl. propositioner i år strax före och ännu värre efter påsk, måste svårigheterna att behandla dem bli synnerligen stora, för att icke säga oöfvervinneliga.

Då jag nu haft anledning att här säga detta, särskildt med afseende på ärenden, som tillhöra statsutskottets behandling, kan jag icke underlåta att begagna tillfället att något utvidga tanken och fästa uppmärksamheten äfven på sådana ärenden, som det icke tillkommer statsutskottet att behandla. Den nuvarande regeringen har i hela vårt land fått ett lifligt erkännande för arbetslust och arbetsduglighet, och äfven regeringens motståndare kunna icke förvägra densamma detta erkännande. Det är väl endast en och annan, som alltför ifrigt önskar aflösning af vakten, som icke själf erkänner det. Om man jämför de kungl. propositionerna vid de senaste riksdagarna med de kungl. propositionerna vid föregående riksdagar för icke lång tid sedan, finner man, hvilken ofantlig arbetsböroda regeringen medhunnit och hvilken böroda regeringen också lagt på Riksdagen. Den nuvarande regeringen har, för att använda en term från sportväsendet, slagit rekord, och därom må icke vara annat än berömligt att säga, men den har icke nöjt sig med att slå ett rekord, utan den har slagit rekord öfver sig själf. Det gäller väl här, för att nu fullfölja bilden, detsamma som beträffande annan sport, att man kan gå för långt, så att icke någon hälsosam verkan framkommer, och jag kan icke för mig fördölja, att det synes mig som om man har

gått öfver den gräns, som rimligen kan begäras vare sig af regeringen eller af Riksdagen. Det är icke sagt, att det är hälsosamt att drifva fram så många och så stora frågor så hastigt som skott, och jag tillägger, så hastigt som från åtskilliga håll begärts. Det kan icke skada, om ett ärende får ligga till sig något, innan det frambäres till Riksdagen, och det kan icke skada, om det blir föremål för ytterligare pröfning af regeringen, innan det framlägges. Alldeles visst är, att, när ett för drygt arbete fordras af Riksdagen, när det kommer för många kungl. propositioner, de icke kunna af Riksdagen behandlas med tillräcklig noggrannhet, och jag tvekar icke att uttala, att verkligen så har varit förhållandet. Det är väl ändå meningen, att de kungl. propositionerna skola underkastas en verklig noggrann pröfning, men när de blifva alltför många och framför allt, när de komma fram sent under Riksdagen, är och blir det omöjligt för Riksdagen att underkasta dem en sådan pröfning. Det är icke hälsosamt för oss riksdagsmän att allt mer och mer nöja oss med att icke ens försöka att sätta oss in i föreliggande viktiga frågor. Det är icke hälsosamt för vår uppfostran, ty det bidrager till att aftrubba ansvarskänslan hos riksdagsmännen, när man säger till sig själf: det är otänkbart att noggrant kunna taga reda på dessa ärenden. Ännu värre är det, då detta gäller icke blott de enskilda riksdagsmännen utan äfven de utskott, som skola förbereda ärendena till behandling i Riksdagens plena. Jag kan därför icke annat än uttala en liflig önskan, att åt Riksdagen icke måtte lämnas mer arbete, än som af densamma med någorlunda noggrannhet kan utföras, och att vår synnerligen arbetsdugliga regering icke måtte anstränga sig öfver höfvan för att icke öfveranstränga Riksdagen och särskildt att icke ärendena måtte inkomma sent under Riksdagens lopp.

Man kan häremot invända: ja, Riksdagen får räcka så mycket längre. Ja, det ha vi fått erfara, men det är dock meningen, att Riksdagens arbetstid skall vara fyra månader, och om jag nu får kalla regeringen för arbetsgifvare, anser jag, att arbetsgifvaren icke skall kräfva mer än normalarbetsdag och att det icke är någon förtjänst för regeringen att begära öfvertidsarbete, så vida detsamma icke skulle kunna betraktas som straffarbete, därför att Riksdagen varit försumlig. Förlängda riksdagar äro verkligen icke något önskvärdt. Jag talar nu icke om obehaget för riksdagsmännen själfva, men det är icke hälsosamt för landet med för långa riksdagar. Jag är viss om, att det på många ställen ute i landet efter en riksdags afslutning känns på ungefär samma sätt, som då en epidemi ändtligen nått sin afslutning. Och man behöfver icke vara gammal riksdagsman för att veta, att, när Riksdagen räcker utöfver den 15 maj och solen begynner lysa varmt i Stockholm och bokskogarne stå gröna i södra Sverige, ärendena komma att behandlas på febrilt sätt, men det är ju i allmänhet icke önskvärdt, att allvarliga ärenden behandlas under feberstämning. Riksdagarnes förlängning för också med sig andra skadliga följder af ganska allvarsam art. För en mängd riksdagsmän är det en uppoffring att mottaga ett riksdags-

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

mandat. De ha nämligen så mycket annat att bevaka, de ha sina ämbeten, sina yrken, sin handtering där hemma, som det för dem är en uppoffring att lämna. Om riksdagstiden utsträckerse alltför mycket, så att den i stället för att sluta den 15 maj räcker in i juni månad, må man icke förundra sig öfver, om dessa, som hafva viktiga ärenden i hemmet att bevaka, tröttna vid att vara riksdagsmän. Men det är väl klart, att det vore för Riksdagen en stor förlust att mista just dem, som duga till något vid sidan af och utom Riksdagen. Det kan icke nekas till, att dessa öfverhufvud taget äro de bästa, nyttigaste och mest besinningsfulla riksdagsmän. I samma mån som riksdagstiden förlänges, råkar man ut för den faran, att riksdagsmännen allt mer och mer måste blifva yrkespolitici, men af alla yrken är intet sämre än politiken och af alla riksdagsmän äro inga sämre än yrkespolitikerna.

Grefve Douglas: Årets statsverksproposition hämtar, i hvad den afser anslagen under fjärde och femte hufvudtitlarna, en del af sina motiv ur den nyss avslutade försvarskommitténs betänkande, och jag ber därför om herr talmannens tillåtelse att få taga detta betänkande till utgångspunkt för hvad jag nu vill säga.

Hvad först angår den grundliga finansiella utredning, som kommittén har åstadkommit, kan jag icke vara annat än tacksam — och jag är öfvertygad, att äfven kammaren är det — för det intressanta och framstående arbete, som nu kommit till stånd. Det mångsidiga material, som nu föreligger här med afseende på Sverige och med Sverige jämförbara länders statsfinansiella förhållanden, gör detta arbete till en national-ekonomisk uppslagsbok af stort och bestående värde.

Hvad åter angår den militära sidan af betänkandet, kan jag icke annat än beklaga, att, när så kunskapsrika och framstående män samlats till ett treårigt arbete och när man icke ett ögonblick kan betvifla, att de alla haft för afsikt att komma till ett mål, detta arbetes öfvertygande kraft i så hög grad försvagats af de många afvikande meningar, afvikande just i hufvudfrågor, som reservationsvis blifvit uttalade. Därjämte vill det synas mig — jag ber om ursäkt, om jag uttalar ett hårdt omdöme — som om kommittén nära nog drunknat i militära detaljer utan att rädda och bringa i säker hamn det, som i militärt hänseende bör sättas i främsta rummet, och det som bör sättas främst af allt är väl ändå, att hufvudvapnet, infanteriet, sent omsider får en tillräcklig utbildning och att hela armén blir försedd med reservorganisationer och reservbefäl. Men detta, som enligt min öfvertygelse bör vara hufvudsak, har åter igen hänskjutits till en åttaårig organisationsperiod. Den Staaffska ministärens initiativ att låta den samfälliga planen för försvarsverkets stärkande föregås af en grundlig utredning med afseende på landets ekonomiska bärkraft hade satt hela försvarsfrågan på rätt köl. Ty det måste vara i alla partiers intresse, att dessa stora och tyvärr med Europas nuvarande politiska läge oundvikliga utgifter sättas på en sund och stark ekonomisk grund. När nu denna undersökning

företogs och när man under dess fortgång började närma sig slutet af den organisationsperiod i afseende å landets försvar, som började med 1901 års Riksdag — var då den förväntan oberättigad, att kommittén ifall den under fortgången af sitt arbete skulle komma till det resultat, att landets ekonomiska bärkraft tål icke blott de nuvarande utan äfven i varsamt tempo företagna ytterligare försvarsutgifter — var den förväntan, säger jag, oberättigad att kommittén af sitt granskningsuppdrag med afseende på den af chefen för generalstabben och chefen för flottans stab uppgjorda gemensamma försvarsplanen skulle finna sig manad att återgå till och upptaga den tanke, som man till alla försvarsvänners stora sorg fick afstå från år 1901 — tanken på en ren värnpliktsarmé med tillräcklig öfningstid? Det står lifligt för mitt minne, med hvilken tvekan man vid slutet af 1901 års Riksdag gaf sin röst åt det sammanjämningsförslag, genom hvilket infanteriet endast fick en utbildningstid af 8 månader, en tid hvilken af alla fackmän utan undantag förklarades vara alldeles otillräckligt. För att öfver hufvud taget komma till något resultat var man då tvungen att tillgripa en nödfallsorganisation på det sätt, att de betalade frivilliga, hvilka äro afsedda att gifva större fasthet åt regementena, högst betydligt ökades. Men därmed hade man öfvergifvit själfva värnpliktens princip, man hade med dryga penningar skaffat sig ett surrogat. Detta surrogat hette i den gamla tiden den indelta knekten, nu kallas det den fast anställda menige volontären. Resultatet är en dyr, en otillräcklig nödfallsorganisation!

Och nu artar det sig så, att, sedan vi i 11 år syndat på nåden, kan man säga, med en sådan nödfallsorganisation, hufvudvapnets tillräckliga krigsutbildning ytterligare skall uppskjutas tills alla de stora infanterikasernerna i södra och mellersta Sverige blifvit färdigbyggda. Och i afseende å de lika nödvändiga reservorganisationerna ser det ut, som om äfven de skola träda i verket i samma långsamma tempo, eftersom regeringen i år endast begär ändring i själfva värnpliktslagen.

Herr vice talmannen, som nyss hade ordet, talade om ett rekord, som regeringen slagit i afseende på lagstiftningsarbetet. Jag ber, mina herrar, att få påminna om ett annat rekord, som nog tål att tänka på. Den skandinaviska halföns folk hafva för länge sedan slagit världsrekordet af 96 fredsår, och detta världsrekord anses nu utan vidare ännu böra kunna räcka i ytterligare 8 år för att gifva oss tid att skaffa oss det nödvändigaste i afseende å försvaret och sedan ytterligare i 20 år för att fullborda kustförsvaret!

Ja, mina herrar! Jag talar här endast för min egen person. Jag har under de senare åren vant mig och af min öfvertygelse manats att i flera af landets hufvudfrågor förfakta åsikter, hvilka icke hafva öfverensstämt med majoritetens inom den riksdagsfraktion, till hvilken jag från början har anslutit mig. Men det måste jag säga, att — de motiv, som diktera utvecklingen af vårt blifvande försvar, må nu vara hvilka som helst — jag kan icke finna, att en så långsam utveckling är annat än principiellt oriktig och för landets säkerhet vådlig. Jag vet ju mycket väl, att det nu för tiden kan

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

vara förenadt med lika stora obehag att säga sanningen åt folket, som det under 17:e och 18:e århundradet var att säga sanningen åt dåtidens enväldshärskare. Man kan falla i onåd äfven hos nutidens potentater. Det förstär jag väl, men sanningen skall i alla fall sägas: Vårt dyra försvar kan aldrig blifva på samma gång billigt och effektivt, så länge nationen vill med penningar friköpa sig från det personliga offer, som ligger i ett tillräckligt antal värnpliktsdagar. Men detta personliga offer är det nationens ovillkorliga skyldighet att bringa! Ty en nation liksom en individ bör vara förpliktad att taga konsekvensen af sina handlingar och beslut. Enligt alla fackmäns öfverensstämmande åsikt har unionens upplösning på ett högst betydligt sätt försämrat Sveriges strategiska försvarsposition. Den har icke blott beröfvat oss de 24 bataljoner, som vi kunde förvänta från Norge, utan äfven gjort den landgräns, som vi hafva att försvara, fyra gånger längre än förut. Då nu nationen år 1905 gick in på att låta den skandinaviska halföns slutna enhet gentemot utlandet upphöra och på så sätt öppna dörrarne för möjligheten af utländskt inflytande med allt, hvad det kan medföra, så är det äfven nationens skyldighet att taga konsekvenserna af detta beslut och inrätta sitt försvar därefter.

Jag ber nu att äfven i korthet få beröra ännu en gång landets ekonomiska tillstånd. Enligt försvarskommitténs, som jag tillåter mig att citera — och den grundliga undersökning, den företagit, gifver pondus åt dessa dess ord — tillväxer landets ekonomiska bärkraft i större proportion än skattebördorna, och det lär icke finnas någon anledning eller grund att antaga, att detta förhållande kommer att upphöra eller att inom den närmaste tiden ändras. Detta är ju ett mycket glädjande resultat. Men kommittén har själf hänvisat till åtminstone två punkter, hvilka mana till varsamhet. Den ena är landets stora och växande skuldsättning till utlandet. Den andra är det förhållandet, att inkomsterna af lön och arbete växa till i större proportion än inkomsterna af kapital och fastighet. För min del håller jag före, att man bör gå ännu ett steg längre. Jag tror nämligen, att sedan den nya deklarationsplikten för jordbruket är fastställd, skall det visa sig, att den i jordbruket fonderade inkomsten under den närmaste tiden rent af kommer att gå ned. Häri ligger ytterligare ett skäl till varsamhet.

Härtill kommer ännu en sak, och den har blifvit framhållen af en af kommitténs herrar reservanter. Ordet »ekonomisk bärkraft» kan tagas i olika betydelse och kan variera. Vill man räkna där-till den stora massans förmåga att kunna försörja sig själf och de sina till exempel, ja, mina herrar, då komma vi in på helt andra områden. Då komma vi in på andra ytterst svarberäknliga, men oftast sorgliga förhållanden, såsom till exempel en lefnadsuppfattning hos stora massor af ungdom, som utesluter all tanke på att spara för framtiden. Att lefva för dagen är dagens lösen. Eller till exempel de ständiga arbetstvisterna, hvilka undan för undan suga upp de besparingar, som äro gjorda. Och så öfver allt i landet en växande klagan öfver ständigt fördyrade existensvillkor! I

dessa sorgliga förhållanden angående vår ekonomiska utveckling har kommittén icke lyst in med sin utredning. Jag förstår mycket väl, att det låg utom ramen för dess verksamhet och hade fordrat en helt annan apparat, men ändå vill jag bringa dessa sorgliga ekonomiska sidor i något samband just med vår försvarsfråga. Begär man af den stora massan af folket ett så stort personligt offer, som en tillräcklig värnpliktstid innebär, då måste man visa, icke blott att man intresserar sig för de mindre goda ekonomiska förhållanden, under hvilka den lefver, utan att man vill hjälpa den ekonomiskt mindre vällottade till bättre existensvillkor. Därför har jag också med stor tillfredsställelse kunnat konstatera, att hans excellens statsministern i sitt anförande vid öfverlämnande af den kungl. propositionen angående ändringar i värnpliktslagen har sagt, att arbetareförsäkringsfrågan nu står på dagordningen. Här hafva vi sålunda nya uppgifter, hvilka icke böra uppskjutas, äfven om de skulle fordra nya bördor. Men lägger man tillsammans allt detta, såväl den stora tveksamhet med afseende på landets ekonomiska bärkraft, som i vissa fall måste göra sig gällande, som äfven de nya skatter, hvilka äro i antågande, så tillkommer ytterligare ett skäl, ett tungt vägande skäl för den bjudande plikten att nu sent omsider föra in vårt lands försvarsfråga på den enda möjliga väg, som förenar full effektivitet med relativ billighet, nämligen en ren värnpliktsarmé med fullt organiserade reservformationer. Ett folk i vapen — ja, men ännu viktigare: ett vapenöfvadt folk!

Herr Steffen: Den ena af de nyheter, som äro att finna uti den kungliga propositionen denna gång, är ju den rent formella, som består uti en ny uppställning af riksstaten. Här har otvifvelaktigt gjorts ett betydelsefullt framsteg mot den klarhet och öfverskådlighet, som i ett demokratiskt samhälle är ett oeftergifligt kraf på alla officiella redogörelser för viktiga offentliga angelägenheter. Framsteget inskränker sig emellertid till uppställningen af statsinkomsterna. Vi kunna nu ändtligen vid första ögonkastet urskilja, å ena sidan, de summor, som staten tager ut ur de enskilda medborgarnes inkomster, och, å andra sidan, de summor, som staten själf förvärfvar genom att arrendera ut jord, låna ut kapital och, framför allt, genom att själf företaga, organisera och leda ekonomisk verksamhet.

En procentuell uträkning af de olika posterna, på inkomstsidan såväl som på utgiftssidan, synes mig dock ganska välbehöflig — den kan ju utföras af hvar och en själf, men de flesta göra den icke — och icke vara annat än en nödvändig konsekvens af den nu från finansministerns sida dokumenterade goda viljan att möjligast tydligt och lättfattligt meddela de viktigaste statsfinansiella fakta. Det är af vikt icke blott att känna de absoluta talen, utan ofta äfven att kunna noga jämföra dem med hvarandra. Så till exempel visar en procentuträkning, att de viktigaste indirekta skatterna, tullar och acciser, som företrädesvis belasta de egendomslösa och fattigare klassernas inkomster, ännu uppgå till 42,37 % af alla statsinkomsterna. De direkta skatterna, således framför allt skatterna på

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

inkomst och förmögenhet, hvilka kunna och så småningom måste göras till medel att rättvisare och socialt gagneligare fördela både skattebördor och privata inkomstförhållanden, äro däremot förutberäknade till blott 19,57 % af alla statsinkomster. För en socialist är det af särskildt intresse att iakttaga, att svenska staten redan nu genom ekonomisk verksamhet förvärfvar 17,8 % af sina samtliga inkomster. En språklig oklarhet och ett symptom af underliggande föräldrade uppfattningar synes det mig vara, att de tvenne viktigaste grupperna af statsinkomsterna äro betecknade såsom A) »egentliga statsinkomster» och B) »inkomster af statens produktiva fonder». Utvecklingen går ju därhän att mer och mer göra äfven dessa senare till högst egentliga skatteinkomster. Vi hafva slutgiltigt arbetat oss bort från den gamla liberala villomeningen, att det vore något för staten oegentligt att äga jord och kapital och själf bedriva affärsverksamhet. Den reala skillnad, som det här är fråga om, är skillnaden mellan »pålagor», det vill säga tvångsvis af staten utkrädda andelar af de enskildes inkomster, å ena sidan, och de af staten själf producerade inkomsterna, å andra sidan. Låt oss alltså för klarhetens skull använda uttrycket »pålagor» i stället för »egentliga inkomster», hvilket uttryck suggererar, att de öfriga statsinkomsterna skulle vara oegentliga statsinkomster!

Hvad riksstatens utgiftssida beträffar, kan den naturligtvis aldrig komma att uppvisa en tillfredsställande indelning af statsutgifterna enligt deras sociala ändamål, förrän de administrativa uppgifter, hvilka nu besörjas af civil-, finans- och jordbruksdepartementen, blifva på ett mera rationellt sätt fördelade mellan dessa departement eller förrän vår departementsindelning i vissa stycken blir reformerad.

Nu ett par ord om statsverkspropositionens egentliga politiska anda och innehåll och sociala framtidssträfvan! Denna är tillräckligt karakteriserad däraf, att propositionen till en obestämd framtid skjuter undan det högviktiga reparations- och nybyggnadsarbete uti den svenska samhällsbyggnaden, hvarom nu med högst beundransvärd flit och hängifvenhet utredes i talrika kungl. kommittéer och ämbetsverk, samt att den i stället såsom pièce de résistance bjuder oss en i stormakternas kölvatten seglande nybyggnadsplan för flottan. Dennas svindlande dyrbarhet skola vi med filosofiskt lugn finna oss i, helt enkelt därför att en den 28 september 1907 tillsatt kungl. kommitté i sitt den 5 december 1910 afgifna »Betänkande angående försvarsväsendets stärkande» kommit till en synnerligen optimistisk, men ingalunda inom kommittén själf oemotsagd uppskattning af rikets ekonomiska bärkraft och af de utgifter, som vårt land under åren 1912—1919 bör kunna anslå till sitt försvarsväsen utan fara för, att den ekonomiska bärkraften trädes för nära. Ehuru betänkandet som ett helt är digert nog, är den ekonomiska utredningen, synes det mig, tämligen kortfattad samt mera finansstatistisk än national-ekonomisk och sociologisk samt, öfver hufvud taget, på det samhällsekonomiska området ett diletterarbete med ett dylikts för kännare ganska vanliga luckor, ytligheter och felslut. Det skulle

taga mig långt mera tid, än jag här och vid detta tillfälle vågar göra anspråk på, att såsom nationalekonom granska utredningens metoder och resultat. Att forskningsmetoderna varit svaga och att slutsatserna äro tämligen tvifvelaktiga har redan blifvit framhållet från såväl några den nationalekonomiska teoriens som den ekonomiska praktiken målsmän. Och, hvad mera är, herr statsministern själf har i ett principuttalande så nyligen som den 13 i denna månad erkänt, att det i detta fall torde vara nödvändigt att med viss vetenskaplig grundlighet låta »utreda», om och i sådant fall hvilka utredningar ytterligare böra göras för att omdömet om landets ekonomiska bärkraft under den närmaste tiden må blifva så tillförlitligt som möjligt. »Det är min förhoppning», fortsätter herr statsministern, »att uppslag skola erhållas, som äro ägnade att bilda ytterligare grundval för utredningar i förevarande ämne».

Slutligen tillägger hans excellens: »I enlighet med hvad jag redan framhållit bör det fortsatta bearbetandet af det samlade materialet, som för belysande af försvarsfrågornas ekonomiska sida kan komma att finnas önskvärdt och möjligt, föras till slut, innan man beslutar sig för af kommittén föreslagna åtgärder, som uppenbarligen komma att medföra afsevärda utgifter utöfver dem, som redan offras för vårt försvar.»

Allt detta prisvärda erkännande åt principen att man, »när det gäller frågor af ifrågavarande art, icke får taga steg i blindo», samt »att man måste, innan man tar steget, vara i tillfälle att öfverblicka dess konsekvenser», hindrar emellertid icke herr statsministern att förklara, att det, bland de af nyssnämnda kommitté framlagda förslagen, »fimas några, som dels måste anses redan hafva erhållit den utredning, som ur sistnämnda synpunkt kan erhållas, dels därjämte äro af den art, att de röra sig i fråga om utgifter inom det nuvarande försvarets ram».

Herr statsministern har behagat att i detta fall föreställa sig en »ram» med en i den fysiska världen mindre vanlig elasticitet. Ty det medgifves af den ifrågavarande kommittén själf, att, om dess flottbyggnadsplan förverkligas, det nu proponerade försvarsanslaget på omkring 84 miljoner kronor inom få år lyckligt och väl skall bringas upp till eller med all sannolikhet utöfver 100-miljonersgränsen.

Här är det fråga om att förmå Riksdagen att med oerhörd ekonomisk uppoffring för landet steg för steg anskaffa en miniatyrflotta af miniatyr-Dreadnoughts, hvilka, då de en gång i tiden blefve färdiga, med all sannolikhet redan vore hopplöst föråldrade. Att just nu, då hvarje år bringar väsentliga ändringar i krigsfartygstyperna och i hela sjökrigstekniken, bestämma sig för en framtidstyp för den svenska flottans stora fartyg, synes mig, betrakta saken hur man vill, vara ett rent hasardspel med en afsevärd del af landets ekonomiska krafter. Själf är jag mycket långt från att vara någon s. k. »försvarsnihilist». Jag har till och med mina privata meningar om att en viss militärisk utrustning inom de västeuropeiska folken

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

är nödvändig för betryggande af den samhällsutveckling uti demokratisk och socialistisk riktning, för hvilken jag kämpar.

Det finns en synpunkt på nationens ekonomiska bärkraft, då det gäller förmågan att bära skattebördor, hvilken hvarken i det omnämnda kommittébetänkandet, ej heller i något uttalande från regeringen, blifvit berörd. Att staten uttaxerar en relativt stor del af medborgarnas inkomster är icke i och för sig ett kännetecken på något ekonomiskt nödläge för de enskilda. I grunden betyder skattebetalandet till staten och kommunen blott, att vi åt dessa öfverlämna en del af vår inkomst, på det att de skola utföra ett för nationen gagneligt arbete, som denna ej på annat sätt kan få utfördt eller ej kan få så effektivt förrättadt. Allt hänger nu på frågan om statsverksamhetens verkliga gagnelighet för nationen som ett helt.

Statsverksamheten kan vara sådan, att den sprider ekonomisk och social vantrefnad i breda samhällslager. Då äro äfven siffermässigt sedt lindriga skatter oskäligt dryga och betungande. Om rikets inre politik däremot skötes med en klar blick och en varm känsla för den stora uppgiften att organisera bort social oordning och tvedräkt, att möjligast rikligt ge uppfostran till hög medborgarduglighet åt alla utan åtskillnad och att göra de materiella arbetsmedlen möjligast åtkomliga för alla — så att ingen behöfver tigga en aman om tillfälle att genom arbete förvärfva uppehälle och välstånd — då finge vi alla riklig valuta för våra skatter, äfven om de icke lämnade mer kvar af våra privata inkomster, än vi oundgängligen behöfva för att upprätthålla sunda lefnadsstandarder och för att bedrifva, förbättra och utvidga vår enskilda affärsverksamhet.

De offer, som genom statshushållningen påläggas folkhushållet för att uppehålla en viss statsverksamhet, kunna alls icke bedömas utan att studeras i sammanhang med statsverksamhetens inflytande på folkhushållningen själf, såväl som på nationalkulturen i alla dess öfriga förgreningar. Att förbise detta är lika orimligt som att söka bedöma, hvilken uppoffring en person gjort genom att ge ut en viss penningsumma, utan att ta reda på hvad han fått för densamma. Ena gången kan han af fåkunnighet ha köpt en värdelös eller skadlig artikel, och andra gången har han kanske räddat sitt och de sinas lif med utgiften.

Spörsmålen om skattebördans ändamål, storlek, verkan och fördelning kunna lösas blott i sammanhang med hvarandra, blott då de från början fattas och städe behandlas som hvarandra ömsesidigt betingande delar af samma stora problem — problemet om den på en gång ur statens, folkhushållets och hela nationalkulturens synpunkter rätta statsverksamheten.

Frågan om folkhushållets skattebärighet kan sålunda lösas blott i samband med skattefördelningsfrågan. Så länge de fattigare samhällsklasserna äro för tungt och de rikare för lätt belastade, är samhällets bärkraft delvis för mycket och delvis för litet ansträngd, under det att man saknar all erfarenhet om hvilka skattebelopp en riktigt fördelad belastning kunde ge. Slutligen är det fåfängt att fråga hvad gifna samhällslager böra och kunna afstå i form af

skatter, om vi ej därmed kombinera frågan om hur statens verksamhet kan ändra de ifrågavarande samhällsklassernas ekonomiska och kulturella kraft och framstegsförmåga.

Sättet att finna medlen för växande, nödvändiga statsutgifter är klart. Det består uti en så kraftig socialreform, att fattigdom fördrifves ur landet. Nu ha vi i Sverige ett samhällstillstånd, som drifver befolkningen ur landet.

Men till sådan samhällsömdaning fordras en bättre vilja att fördela skattebördan enligt den ekonomiska bärkraften och ett djupare intresse för samhällsbyggnadens grundliga förbättring, än rikets närvarande regering visar sig besitta, då den funnit för godt att i årets statsverksproposition föreslå oss att bedrifva byggandet af tvifvelaktigt gagneliga krigsfartyg uti proportion till en i allo klen bevisad sannolik stegring af nationens ekonomiska bärkraft i den närmaste framtiden.

Herr Beckman. Ernst: Jag anhåller att få yttra några ord rörande försvarsfrågans nuvarande läge och därvid å såväl egna som åtskilliga meningsfränders vägnar uttala ett par praktiska önskemål.

Här har nyligen af en ärad talare erinrats, att Sverige slagit rekordet i fråga om fredstidens längd. Och det finnes säkerligen ingen i denna kammare, som icke i botten af sin själ hyser den öfvertygelsen, att den tid en gång skall komma, då den internationella fredsrörelsen segrar, då bland nationerna skiljedomen skall träda i stället för näfrätten. Men lika öfvertygad torde en hvar dock vara, att ännu är det ett godt stycke dit. Ännu är Sveriges trygghet beroende af ett väl ordnad försvar. Också har vårt folk villigt påtagit sig dryga bördor för att i farans stund kunna värna frihet och fosterland.

Ett villkor för att detta kostsamma försvarsväsen verkligen skall vara så effektivt, som det bör vara, är, att det uppbäres af folkets fulla förtroende. Vårt folk har rätt att fordra, att de medel, som anslås för ändamålet, klokt och planmässigt användas, och att samma goda principer tillämpas, äfven då det gäller användandet af det lefvande försvaret.

Allt sålunda som kan öka detta förtroende bör göras, därför att det stärker försvaret, och allt som kan undergräfvat förtroendet bör aflägnas, därför att det försvagar försvaret. Därför var det också, för att taga ett exempel, ett lyckligt drag att inrätta den s. k. civilkommissionen för att öfvervaka den ekonomiska och vissa andra sidor af försvarsväsendet. Och så kom den stora försvarskommittén. Hvad man hoppades, när nu efter åtskilliga års arbeten denna kungl. kommitté framlade sina förslag till försvarets fullständiga ordnande, var, att desamma också skulle visa sig ägnade att öka förtroendet. Men...?

Det är klart, att i allmänhet vi, som icke äro fackmän, måste i fråga om rent militära detaljer uteslutande lita till fackmännens ömdöme. Men det finnes vissa militära frågor, framför allt vissa organisationsfrågor, som det är en plikt liksom också en rättighet, sär-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

skildt för hvarje riksdagsman, att själf söka bilda sig ett omdöme om. En bland de viktigaste af dessa frågor är den mycket omtalade samverkan mellan försvarets båda grenar, mellan hären och flottan. När år 1906 Kungl. Maj:t beslöt att framlägga en gemensam försvarsplan för hela riket, betonades särskildt denna punkt af dåvarande statsministern. Han uttalade därvid, att, om en sådan samverkan kunde klokt genomföras, det skulle i hög grad bidra till att stärka förtroendet för försvarsväsendet såväl inom Riksdagen som ute bland folket. Bland stora delar af de politiskt intresserade i landet, och äfven inom Riksdagen, har gång på gång den fordran framställts, att man för vinnande af denna samverkan skulle till en enhet sammanföra de båda försvarsdepartementen. Man har funnit sig öfvertygad därom, att endast så skulle de, hvart och ett, komma till sin behöriga rätt. Endast så skulle man kunna undvika de slitningar, som annars måste uppstå. Det vill nu synas, som om den stora försvarskommittén, att döma af ett par vid kommitténs betänkande fogade reservationer, hade afvisat denna enhetstanke. Men i en af dessa reservationer är densamma så mycket grundligare och klarare framlagd, nämligen af herr Wikander. Han har med hela sin militära auktoritet påyrkat, att denna enhetstanke skulle fullt genomföras. Den organisation, som påfordras, för att samarbetet skulle komma till stånd, borde genast taga sin början genom båda försvarsdepartementens sammanslagning under en chef. Och både härens och flottans krigsstaber borde förläggas under en målsman. Det är detta yrkande, som framställts mångfaldiga gånger i Riksdagen, och jag tillåter mig här ånyo frambara det såsom en af de viktigaste punkterna i afseende på möjligheten att bland den stora allmänheten vinna fullt förtroende för vårt härväsende. Jag vet väl, att denna fråga lär vara hänvisad till departementalkommittén. Men det förefaller mig, som om just dessa båda departements områden vore i hufvudsak så väsentligt begränsade, att man mycket väl kunde företaga saken utan att invänta förslag om sammanslagning af gamla eller inrättande af nya departement. Och jag tillåter mig uttala den förhoppningen, att denna fråga måtte blifva föremål för en snar utveckling. »Den gemensamma försvarsministern», yttrades här för några år sedan, »står för dörren; han skall komma.» Hvarför icke nu, ju förr dess hellre, öppna för honom?

Hufvudvikten af den mycket omtalade kommitténs arbeten skulle emellertid enligt statsministerns uttalande ligga på den parlamentariskt-finansiella utredningen. Den har blifvit i dag, denna utredning, både mycket berömd af en talare och af en annan mycket klandrad. Jag föreställer mig, att med den kritik, som redan lämnats — och icke minst af statsministern själf framburits — lär man få antaga att denna utredning, huru förtjänstfullt den än må vara i vissa detaljer, dock icke lämpar sig såsom afgörande underlag för ett beslut rörande vår härordning. Jag skall icke inlåta mig på att kritisera den. Jag skall ej ens ingå på den påtagliga egendommigheten, som mycket omtalats, att man låter fastighetstaxeringen, som så ofta kan göras beroende af, exempelvis, personligt lånebehof

och många andra oberäkneliga faktorer, spela en så stor roll som den fått göra. Jag skall endast upptaga en punkt i den, som mig synes mycket förträffliga, reservation, som är afgifven af en af kommitténs ledamöter, friherre Lagerbring. Jag gör det, därför att den står i samband med ett annat kraf, som jag skall tillåta mig i dag framställa.

Reservanten yttrar, att kommittén kringgått den svåra frågan om olikheten i det skattetryck, som i vårt land hvilar på olika lager af befolkningen. Det är också detta, som vi inom vårt parti ständigt framhållit. Vi hafva ständigt påpekat att, alldeles särskildt när det gäller försvarsväsendet, borde man taga den sidan af saken i noggrant beaktande. Det kan icke förnekas, att den personliga uppföringen för försvarsväsendet drabbar tyngre inom de fattiga klasserna än inom de mera burgna. Och det är tydligt, att äfven de skattebelopp, som uttagas, tyngre belasta de svagare skuldrorna än de förmögnare. Å andra sidan, är det icke ett privilegium för de förmögnare klasserna att framför andra gå i spetsen för uppföringarna för fosterlandets försvar? Man har därför tänkt sig, att det lämpligen skulle kunna ordnas så, att en del af försvarskostnaderna uttoges genom en skatt lagd på den större förmögenheten och den högre inkomsten. Detta är det andra önskemålet jag skulle vilja uttala.

Slutligen har emellertid inträffat en för de frisinna i vårt land synnerligen intressant omständighet. Vi hafva ofta plägat kallas för ljumma vänner af försvaret eller dolda motståndare, ja, försvars-nihilister, därför att vi uppställt såsom en bestämd fordran att man skulle om möjligt hålla utgifterna inom de nuvarande kostnadernas ram. Statsministern uttalar nu i sitt anförande till statsrådsprotokollet den 13 januari 1911 följande ord:

»Det synes mig därjämte böra undersökas, huruvida icke genom besparingar å vissa områden af försvaret och genom strängt iakttagande af sparsamhet vid användande af redan nu utgående anslag, möjlighet kan beredas att utveckla vårt försvar utan ökande af de utgifter, som redan nu tagas i anspråk för försvaret.

Hvad är detta annat än hvad vi ansett möjligt och som hittills förhånats nära nog såsom försvarsnihilism? Skada blott, att icke detta uttalande kommit tidigare. Skada blott, att icke, redan då denna kommitté tillsattes, statsministern framhöll såsom en af dess hufvuduppgifter att undersöka, huruvida icke man skulle kunna inom ramen af de nuvarande kostnaderna genom sparsamhet och genom besparingar på vissa områden åstadkomma, att man icke behöfde tillökning, väsentlig tillökning åtminstone, i de tryckande, oroväckande utgifterna för vårt försvar. Emellertid lärer väl nu få motses, att den undersökningen kommer att med synnerlig skyndsamt bedrivas. Det vore ju nästan att kasta jätten efter brödet in i ugnen, om man nu vidtoge större ändringar och inledde försvarsväsendet på nya, kostbara banor, innan man först verkställt denna undersökning. Den har ju så mycket skäl för sig, att statsministern framlagt den såsom ett af de kraf, som uppgått för ho-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

nom — efter den utredning, som kommittén verkställt, och som han anser icke kunna godtagas.

Alltså: det förefaller mig, som om, då så mycken ovisshet och osäkerhet råder rörande den ekonomiska grunden, på hvilken ett kommande förslag skall hvila, då man icke ens, såvidt jag förstår, har klargjort den ställning inom vårt försvarsväsende, som det ena vapnet bör intaga till det andra, då man sålunda rör sig med obekanta faktorer, det finnes många skäl att yrka uppskof på allt, som kan synas leda oss in på allt för stora utgifter. Och beträffande särskildt anslag till en pansarbåt af den typ, som nu begäres, lär icke kunna undvikas att, om man säger A, man också måste säga B. Därpå lär väl själfva planen gå ut. Om den godtages, kan man icke komma ifrån mycket stora utgifter, om hvilkas nytta man är osäker redan på den grund, att det icke ens bland fackmän råder enighet om den typ af båtar, som skall användas. Mig vill det synas, som om stor varsamhet borde iakttagas i denna fråga, så att man icke utan ytterligare utredning inlåter sig på den. Men jag upprepar ännu en gång: jag säger icke detta, därför att jag skulle vara någon ljum eller likgiltig försvarsvän. Det står tvärtom, vågar jag påstå, klart för hela det parti jag tillhör, att Sveriges folk bör offra mycket för att värna fosterlandet och dess frihet.

Herr Bohnstedt, Knut: Jag har begärt ordet med anledning af ett uttalande i Kungl. Maj:ts trontal och med anledning af en framställning i den kungl. propositionen, där det beräknas 3,445,000 kronor för år 1912 för kraftstationsanläggning i Elfkarlebyfallet. Hela den kostnad som är beräknad för anläggningen, går lös på 9 à 10 miljoner kronor, men jag skall icke gifva mig in på penningfrågan, utan har begärt ordet för att yttra mig i vattenverksfrågan, och föres då tanken tillbaka till de åtgärder, som på den sista tiden från regeringen eller kanske rättare sagt, från statens sida vidtagits mot enskilda vattenverksägarna, hvilka åtgärder inom landet väckt mycken oro och mycket bekymmer. Af en från vattenfallsstyrelsen nyligen ingifven skrifvelse tyckes framgå, att staten tänker väcka återvinningsprocesser i stor skala, och det till och med mot sådana vattenverksägare, som med anledning af hittills gällande rätt nedlagt miljoner på sina vattenverk och på sina industriella anläggningar. Man kan fråga sig: hvar skall detta sluta och hvart skall det leda? Det säges nu — med hvad rätt vet jag icke, ty jag är icke inne i det juridiska spörsmålet — att mot staten kan häfd icke åberopas såsom grund för äganderätt, ehuru häfd har gällande kraft i förhållanden mellan enskilde. Skulle således häfd icke kunna åberopas såsom grund till äganderätt för vattenfall, då är fara värdt, att äfven äganderätt till fastigheter, som i den gamla tiden vunnits på grund af häfd, är i stor omfattning oklar. Följden måste således, åtminstone enligt min uppfattning, blifva, att, om staten vinner sina vattenfallsprocesser, staten konsekvent måste fullfölja saken därhän, att den gör liknande processförsök i fråga om hemmansjorden. Äganderättens helgd är således härmed rubbad, och hvad det betyder,

behöfver jag här icke inlåta mig på. Den skada, som redan vållats genom statens åtgöranden, och genom att ställa enskildes egendom under vattenfallsstyrelsens förvaltning är stor nog i vårt kapitalfattiga land, där kapitalet ogärna vill gå in uti industrien utan i stället håller på att arbeta sig ut ur densamma allt hvad det kan. Skulle detta fullföljas, är jag säker om, att kapitalet kommer att sky all företagsamhet, åtminstone då det gäller anläggningar för vattenfallens tillgodogörande.

I sammanhang med denna fråga står ovillkorligen frågan om krediten. Ty hvad belåningsvärde tror herrarna en sådan fastighet skulle äga med de förhållanden, som nu äro rådande? Jag tror icke ens att någon skall vilja belåna ett vattenfallsverk under sådana förhållanden. För mig uppställer sig då verkligen denna fråga: Är det staten värdigt att föregå med exempel på upptagande af sådana processer? Frågan må hvar och en besvara efter sin mening. Jag ber därjämte att få göra en annan fråga, och det är denna: Kan det vara klokt, kan det vara för vårt land nyttigt att nu anfalla industrien i denna punkt och störa företagsamheten? Jag tror de allra flesta skola besvara denna fråga så: Det är icke klokt, det är olyckligt. Och jag tillägger, att i dessa tider, när industrien har så många svårigheter att bekämpa i såväl ett som annat afseende, är frågans besvarande alldeles afgjordt. Jag har velat yttra dessa ord därför, att jag anser denna sak af så stor vikt, att, vid ett tillfälle som detta, den väl borde af någon beröras.

Jag ber, herr talman, att med anledning af hvad jag yttrat få göra en vördsam framställning till det utskott, som får att behandla vattenfallsfrågan, att utskottet behagade noga granska densamma, ty enligt min uppfattning har dock utskottet skyldighet att bevaka den enskildes rätt lika så väl som det bör bevaka det allmännas.

Herr statsrådet grefve Hamilton: Den fråga, som den sist ärade talaren berörde, är utan tvifvel förtjänt af den största uppmärksamhet; den har också, såsom herrarna alla veta, under fjolåret varit föremål för mycket liflig diskussion i pressen. Redan dessförinnan hade jag emellertid tillfälle fästa Riksdagens uppmärksamhet därpå. I ett af de statsrådsprotokoll, som åtföljde fjolårets statsverksproposition, anförde jag, hurusom under senare tid det flera gånger inträffat, att, då enskilda eller bolag begärt syn för bebyggande af vattenfall, staten ansett sig böra göra anspråk på äganderätt till större eller mindre del af vattenkraften, och att därigenom, särskildt inom vissa delar af landet, för industrien uppkommit ett osäkerhetstillstånd, som jag anser förtjänt af stor uppmärksamhet och som ovillkorligen borde påkalla särskilda åtgärder. Jag redogjorde också då för de åtgärder, som jag ansåg närmast böra ifrågakomma. Jag skall med nöje begagna tillfället att nu närmare ingå på denna fråga.

Den gäller statens rätt till vissa vattenfall i Dalälven och Norrland. Statens anspråk hafva i allmänhet väckts af länsstyrelserna i vederbörande orter. Dessa myndigheter hafva, när syn be-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

gårts, och de ansett anledning förefinnas därtill, kommit in med anmälan, att kronan tycktes kunna göra anspråk på större eller mindre del af det vattenfall, som vore i fråga. Att myndigheterna så förfarit, borde väl ingen människa vid närmare eftertanke kunna klandra, då de icke gjort annat än sin plikt. Icke heller tror jag någon bör kunna klandra att, då efter verkställd utredning dessa anspråk visat sig icke alldeles sakna fog, statens organ äfven ansett, att de bort göras gällande. Jag tror med andra ord, att man skall kunna vara ense om, att statens organ icke utan vidare få efterskänka kronans rätt, när de anse kronan hafva sådan rätt. Jag har visserligen i en af Stockholms större tidningar sett uttalanden därom, att detta vore en sak, som kunde ytterligt lätt afhjälpas. Regeringen skulle blott gå in med proposition till Riksdagen med förslag om att dylika anspråk icke må framställas. För min del tror jag emellertid icke, att regeringen skulle hafva mycken utsikt att få Riksdagens bifall till ett sådant förslag och jag tror också, att ni, mina herrar, äro ense med mig därom, att i sådana fall, där statens anspråk verkligen grunda sig på goda skäl, de icke utan vidare kunna lämnas obeaktade eller utan vidare efterskänkas.

Det är emellertid just de goda skälens förefintlighet man inom pressen velat bestrida. Man har talat om att statens anspråk endast stödja sig på några juristers försök att återupplifva något som man kallat vissa dimmiga teorier om ett slags regalrätt till de norrländska älfvarna. Med anledning häraf ber jag få upplysa, att kronans rätt i de fall, som hittills varit i fråga, i allmänhet grundar sig på mycket yngre papper än dem, som röra ifrågavarande regalrätt; den stöder sig på ett allmänt bekant kungl. bref af år 1822 och vissa därifrån hämtade föreskrifter i afvittringsförfattningarna. Men det må i öfrigt nu vara hur det vill med teorien om regalrätten, så är den dock af sådan beskaffenhet, att om man icke gör något för att denna fråga en gång på allvar blir knäckt, kommer den att ständigt hänga öfver den svenska industrien i Norrland såsom ett Damoklessvärd; och är det därför i industriens eget intresse, att frågan blir upptagen till allvarlig pröfning och en gång för alla afgjord.

Om man därför, såsom jag vågar göra, utgår från, att dessa anspråk icke utan vidare kunna efterskänkas, då är frågan: Hvad kan man göra? Det är efter mitt förmenande tre åtgärder, som här kunna företagas: för det första bör man och kan man underkasta alla hithörande frågor en ingående kameral och juridisk utredning, och denna bör naturligtvis bedrivas med största skyndsamhet. För det andra bör man, där det finnes anledning till, att kronan måste göra sin rätt gällande, framställa dylikt anspråk så snart som möjligt och sedan bedriva saken med största möjliga skyndsamhet. För det tredje och framför allt bör man inrätta det så, att vederbörande, som innehafva vattenfallen och göra anspråk på att få bebygga dem, kunna verkställa detta bebyggande utan afseende på processen; d. v. s. man bör skapa möjlighet till en kompromiss, som oafsedt processens utgång kan träda i kraft. Detta är hvad som också har skett. Jag har redan i fjol inför Riksdagen

redogjort för de åtgärder, som vidtagits under år 1909 för att bringa till stånd en omfattande juridisk och kameral utredning, och fullföljandet häraf har under år 1910 skett så, att de mest sakkunniga personer man kunnat för ändamålet erhålla fått detta uppdrag, och deras omfattande arbete har redan ganska långt fortskridit. För att i de fall, då man fann sig nödsakad att processa, dessa processer skulle bedrivas med största möjliga skyndsamhet, hemställde jag — och detta blef af Kungl. Maj:t bifallet — att de två först uppkomna tvistemålen rörande Lanforsen i Dalälven och Krångedeforsarna i Indalsälven skulle öfverflyttas på vattenfallsstyrelsen. Man har i pressen klandrat denna åtgärd och sagt, att vattenfallsstyrelsen på detta sätt skulle förvandlas till en processkommission. Jag medgifver, att klandret numera i viss man kan anses befogadt, men när detta öfverflyttande skedde och på det stadium, hvori utredningen då befann sig, lefde jag och klokare folk än jag i den föreställningen, att dessa båda processer, tvistemålen rörande Lanforsen och Krångede vattenfall, voro af den beskaffenhet, att fick man blott dem afgjorda, skulle de öfriga processerna icke behövas. Emellertid har det beklagligen visat sig, att frågan fått sådan omfattning, att för uppfyllande af denna förhoppning icke finnes utsikt. Därför har ock i dagarna vattenfallsstyrelsen begärt att befrias från dessa processer, och inom kort skola särskilda åtgärder vidtagas för att hvad som kan göras äfven skall göras, så att processerna må bedrivas med nödig skyndsamhet.

Slutligen anmärkte jag såsom den viktigaste åtgärden en sådan, att vederbörande kunde utan afseende på utgången af en process bebygga sina vattenfall. En sådan åtgärd vidtogs under förra Riksdagen. En af de förnämsta anledningarna, hvarför jag envisades att grunderna för utarrendering af vattenfall skulle framkomma inför Riksdagen, fast förslaget icke var färdigt förrän mot Riksdagens slut, var att jag önskade möjliggöra, att vattenfallsstyrelsen, då process förelåg, skulle kunna säga till vederbörande: »Det är lätt att här träffa en öfverenskommelse; vi lägga oss icke emot ett bebyggande af vattenfallet ifråga, och om det skulle hända, att kronan vinner processen, få ni arrendera vattenfallet på billiga villkor.» Det var detta som låg bakom Kungl. Maj:ts proposition. Riksdagen underströk ytterligare denna uppfattning genom att i grunderna uttryckligen utsäga, att de kunde tillämpas äfven på sådana vattenfall, om hvilka tvist med kronan uppstått. Riksdagen hade således i fjol alldeles samma uppfattning som jag. Man har emellertid sagt i pressen, att skall man kunna tänka på att afhjälpa det öfverklagade osäkerhetstillståndet genom tillämpning af 1910 års grunder för utarrendering af kronans vattenfall, måste helt andra villkor för upplåtandet fastställas än de nu gällande. Ja, därom vill jag för närvarande icke yttra mig, men jag vill erinra, att Riksdagen så nyligen som sistlidet år, med just de förhållanden för ögonen, som jag redogjort för, accepterat de grunder för vattenfalls utarrendering, som nu gälla, och hvilka grunder — jag tillåter mig säga det —

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

i allt väsentligt öfverensstämma med hvad vattenfallsindustriens målsmän genom vattenkraftsföreningen begärt.

Emellertid hoppas jag, att en ytterligare lättnad skall beredas industrien, om Riksdagen antager den lag om införandet af ett nytt rättsinstitut benämndt vattenfallsrätt, bildadt i analogi med det för några år sedan införda tomträttsinstitutet, som inom kort kommer att föreläggas Riksdagen och som jämväl kommer att åtföljas af förslag till grunder för detta instituts tillämpning.

Därmed tror jag, att man gjort hvad göras kan för lindrande af olägenheterna af det osäkerhetstillstånd, som för närvarande finnes, och hvars tillvaro ingen lifligare än jag beklagar.

Herr Fahlbeck: Den nya uppställning, som statsverkspropositionen eller närmare sagdt riksstaten fått, gifver anledning till mångahanda tankar. Jag skall tillåta mig att yttra några ord såväl beträffande den formella som den reella sidan af denna förändring.

Jag vill sålunda först och främst framföra till regeringen och närmast till statsrådet och chefen för finansdepartementet en hjärtlig komplimang för denna reform. Det sätt, hvarpå riksstaten nu uppställts, förtjänar allt beröm och kommer helt visst för lång tid framåt att kvarstå såsom ett minnesmärke af hans verksamhet.

Undersöker man, hvaruti denna nyhet består, skall man finna, att det väsentligen är i tvenne afseenden, som reformer genomförts. Den ena ligger däri, att den *dubbla finansförvaltning*, som vi i Sverige ägt i snart 200 år, nu kan sägas hafva blifvit i allt väsentligt upphäfd. Denna dubbla finansförvaltning sammanhänger med den särskilda förvaltningen af rikets gäld, hvilken går tillbaka till Karl XI:s tid, då skillnad gjordes mellan den ordinarie budgeten eller riksstaten och rikets gälds förvaltning. Från denna tid bibehölls en särskild förvaltning af statsskulden med undantag för en kortare period under senare delen af frihetstiden och Gustaf III:s första tid. Därefter eller från år 1789 fick samma förvaltning statsrättslig bekräftelse genom riksgäldskontorets upprättande och skuldens ställande under ständernas vård, en anordning som sedermera i 1809 års författning blef lagfäst, hvilket naturligen bidrog att yttermera utveckla densamma. Under 1800-talets förra del var sålunda riksgäldskontorets finansförvaltning rätt omfattande, oaktadt statsskulden under tiden från år 1815 till år 1859 nästan alldeles upphörde. Den extra ordinarie staten påfördes 1828 riksgäldskontoret, och allmänna bevillningen ingick till det. När vi sedan började bygga järnvägar, vidtog åter skuldsättningen, hvilket gaf förnyadt stöd åt denna ordning. Snart nog fann man likväl, att den hade olägenheter med sig och på 1860- och 1870-talen började man minska på riksgäldskontorets finansförvaltning, och nu se vi densamma fullständigt upphäfd, utom naturligtvis i afseende å upptagande af nya lån, hvilket alltjämt tillhör Riksdagen och således måste af dess verk fullgöras. Denna förändring är emellertid en stor nyhet; det är ett 200-årigt kapitel af den svenska finansförvaltningen, som härmed är i hufvudsak afslutadt.

Den andra nyheten uti riksstatens uppställning visar oss på sätt och vis också den ett nytt kapitel i denna förvaltning. Man får här en fullständig åtskillnad mellan utgifter för verkliga statsbehof och utgifter för kapitalökning, liksom å andra sidan en ren och klar skillnad mellan egentliga inkomster och inkomster af produktiva fonder. Det är *statsdriften*, som sålunda för första gången med full klarhet framträder i hela sin omfattning uti riksstaten. Den har funnits förut, sedan midten af förra århundradet genom anläggning af statsbanor och återställande af kronoparker m. m., men vi hafva icke sett uppgifterna därom sammanförda såsom nu och hela budgeten ordnad därefter. Och som f. n. tendensen är att utveckla statsdriften, kan man säga, att detta kapitel har framtiden för sig, liksom det gamla, nu afslutade, har sin tid bakom sig.

Dessa äro de nyheter, som gifva riksstaten dess förändrade utseende — till stor fördel otvifvelaktigt för en klar uppfattning af densamma och för bedömande af statens finanser.

Men jämte dessa formella anmärkningar skulle jag vilja nämna några ord om budgeten äfven i reellt afseende. Föregående år hade vi en statsbrist att laborera med; nu förekommer ingen sådan. Härtill kan man komplimentera finansministern, men jag tror det är riktigare att rikta komplimangen till landet i dess helhet och till konjunkturerna, ty utan bättre sådana hade icke finansministern lyckats att åstadkomma ett så godt resultat, som budgeten nu utvisar. Det starkaste intrycket man får af denna budget i dess nya uppställning är otvifvelaktigt dess soliditet. Ty den är i själfva verket lysande. Det är säkerligen icke många stater, som kunna uppvisa en så vacker budget som denna. Den slutar på en fjärdedels miljard, af hvilken summa blott omkring 195 miljoner äro egentliga statsutgifter eller, om härtill läggas 5,8 miljoner för amortering af statsskulden, 200 miljoner, medan återstående 57 miljoner kronor gå till kapitalökning. Detta är ett i och för sig mycket vackert resultat, som skulle synas ännu vackrare, om man samtidigt toge hänsyn till värdet af statens egendom, om man jämte tablån öfver inkomster och utgifter gjorde upp en sådan å tillgångar och skulder. Statens tillgångar utgjorde nämligen enligt rikshufvudboken vid 1909 års slut icke mindre än 1,444 miljoner. Då nu statsskulden samtidigt uppgick till 526 miljoner, blir öfverskottet omkring 918 miljoner kronor. Med hänsyn till den låga värderingen af kronoparkerna kan man tryggt påstå, att svenska kronan i närvarande stund äger egendom utöfver skulderna till värde af en miljard kronor. Detta är en i hög grad gynnsam ställning, hvilken måste göra den svenska kronans soliditet ur finansiell synpunkt synnerligen stor. Jag hoppas, att dessa förhållanden skola komma till utlandets kännedom; de böra bidraga till ökande af vår kredit.

Emellertid, uti denna glänsande tafla är det en sak, som kan gifva anledning till anmärkning, åtminstone från de skattdragandes sida, och det är, att icke mindre än 17 miljoner kronor afsedda till kapitalökning eller, med afräkning af afbetalningen å statsskulden, nära 12 miljoner kronor tagas af skattemedel. Vore det i ett

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

land som England, kunde man vara förvissad om, att parlamentet icke skulle finna sig i att betala skatter, som icke behöfdes för statens löpande utgifter, utan användes för kapitalisering. Kronan skulle i sådant fall hänvisas till lånevägen. Att så icke skett hos oss nu lika litet som tidigare — ty detta är nog ingen nyhet, ehuru vi ej förut sett det så klart — däremot skulle, som sagdt, anmärkning kunna göras. Men förklaring och försvar för en sådan åtgärd ligger naturligtvis däri, att vår skuldsättning nästan alltigenom är utländsk. Härigenom ställer sig saken annorlunda, än om skuldsättningen vore inhemsk, i hvilket senare fall det icke gärna borde komma i fråga att kapitalisering skedde med skattemedel, utan finge sådan åstadkommas på lånevägen.

Den svaghet, hvarom nu anmärkta förhållande onekligen vittnar, gäller likväl icke budgeten som sådan och kan lika litet som den omständigheten, att vi öfverhufvud taget hafva en statsskuld och att denna är placerad i utlandet, inverka på det omdöme jag fällde om riksstaten. Ty dels är denna skuld ringa i förhållande till tillgångarne dels är skuld som skuld.

Det är ur synpunkten af landets ekonomi, som det är betänkligt, att denna skuld är placerad på främmande händer, men ur riksstatens kan det omedelbart sedt vara skäligen likgiltigt, hvar den finnes.

Härmed sammanhänger emellertid en annan viktigare fråga, hvartill budgeten i dess nya form ger anledning, nämligen den: huru förhålla sig statens finanser till landet? Och är den finanspolitik, som följes, gagnande icke blott för kronan utan äfven för landet? Jag behöfver för att klargöra, att dessa ting äro alldeles skilda saker, blott erinra om, att under Karl XI:s tid, då kronan var rikare än någonsin, landet var utarmadt. Det är ingalunda säkert att goda finanser för staten är detsamma som en god ekonomi för landet. Vår nuvarande ställning är det bästa beviset härför. Den svenska staten har utmärkta finanser, men den stora utländska skuldsättningen, som för närvarande torde gå till 1,100 milj. kronor, visar, att vi lida af kapitalbrist. Det är den stora svagheten i fråga om landets ekonomi. Vi hafva stora naturliga tillgångar, men sakna kapital för att tillgodogöra oss dem såsom sig bör och måste därför låna. Emellertid ha vi nyss hört en kollega på Stockholmsbanken uttala sig öfver vårt lands ekonomi. Han förmenade att, om vi blott ordna fördelningen af inkomst och förmögenhet på annat vis, så skulle vi få en utmärkt ställning och allt bli bra. Huru det skulle vara möjligt att bota den svaghet, hvaraf vi lida, kapitalbristen, genom annan fördelning, det är mer än jag förtsår. Men detta sätt att behandla de ekonomiska problemen är karakteristiskt för allt hvad socialister heter — de tänka uteslutande på fördelningen men icke ett ögonblick på produktionen. Jag förnekar ingalunda, att fördelningen är en viktig sak, äfvensom att den har ett betydelsefullt inflytande på produktionen; men produktionen är både faktiskt och logiskt ett prius, fördelningen ett posterius. Låt oss först se till att höja produktionen, så att vi få en afkastning af det nationella arbetet betydligt utöfver den vi nu hafva, innan vi våga oss på sociala experi-

ment i afseende på fördelningen, som skulle på produktionen helt visst hafva en helt annan än gynnsam verkan.

I sammanhang härmed vill jag äfven beröra något, som såväl denne talare som hans sidokamrat på Stockholmsbänken framhöll, nämligen att skattefördelningen är i detta land så synnerligen orättvis, och att det, med hänsyn särskildt till försvaret, är af största vikt, att en annan fördelning af skattskyldigheten äger rum. Deras resonemang hvilat emellertid på hvarjehanda felaktiga omdömen och slutsatser, på hvilka jag i dag icke närmare kan gå in. Men jag tillåter mig dock påpeka, att det resonemang, som föres för att bevisa, att de fattigare klasserna tryckas mest af skatterna, är i dubbelt afseende felaktigt. Man betraktar att börja med en viss klass som en ekonomisk enhet, liksom om denna enhet betalade skatten. Men icke är det en klass eller grupp af rika, som såsom klass betalar skatt, och en annan grupp af mindre välloftade, hvilken såsom klass betalar skatt, utan det är hvarje enskild för sig, som är skattskyldig. Det är en alldeles falsk synpunkt, då man ställer de särskilda samhällsklasserna och samhällsgrupperna emot hvarandra som skattebetalande — ingen samhällsklass betalar någonting till kronan, utan hvarje enskild individ betalar, och frågan är, huru skatten trycker denne. Detta är det ena felet i förevarande resonemang. Det andra är, att man jämför den totala summa, som erlägges af de små skattebetalarne med motsvarande summa af de stora skattebetalarne, men glömmar att de förra utgöra kanske 100,000 personer, de senare blott 1,000. Den förra summan kan vara större än den senare, utan att det bevisar något om skatternas fördelning och skattetrycket. Ty det finner man blott genom att tillse, hvad hvarje individ får betala, m. a. o. huru olika inkomster äro olika belastade; och för att finna det måste man gå till väga på helt annat sätt. Man skall se till, huru många öre hvarje krona betalar, då den ingår uti en inkomst på 100,000 och vidare då den ingår uti en inkomst på 10,000 eller en på 1,000 kronor o. s. v. Då först får man det rätta omdömet om, huru skatterna äro fördelade och om rättvisa därvid skipas, men icke på det sätt som de ärade talarne använda.

Ja, detta var nu något på sidan af hvad jag eljest hade att säga om den kungl. statsverkspropositionen. Jag skulle för resten haft lust att yttra mig äfven i anledning af hvad herr Beckman sade rörande den börda, som den personliga värneplikten ålägger den fattigare befolkningen, i jämförelse med den börda, som den ålägger de rika. Den saken skall ses på helt annat sätt, och gör man det, kommer man nog till ett annat slut än det, hvartill han kommit. Men det blir väl tillfälle för mig att en annan gång beröra den saken.

Emellertid, som jag nyss sade, det mest karakteristiska ur formell synpunkt i den nya uppställningen af statsverkspropositionen är, att vi nu klart se, huru långt vi humnit i fråga om statsdrift, och det är icke litet. Den tendens, som för närvarande råder, häntyder utan tvifvel på att utvecklingen i denna riktning drifves fram af en mycket stark opinion. Vi ha nyss hört, huru en socia-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

list uttalat sig för statsdrift, naturligtvis i mycket större utsträckning än hvad nu är fallet, och tillika hört honom säga, att vi nu »slutgiltigt» kommit ifrån den gammalliberala uppfattningen att staten ej skall drifva affärer. Jag tillåter mig likväl att erinra om, att för 200 år sedan staten innehade större delen af all jord i Sverige och alltså dref affärer i utomordentligt stor utsträckning, om icke direkt, så åtminstone indirekt. 100 år senare eller år 1810 hade man emellertid kommit till den alldeles motsatta meningen, att staten icke bör äga någonting alls och icke drifva några affärer. Det året beslöto sålunda Rikens Ständer, att kronoparkerna i mellersta och södra Sverige skulle afyttras, ett beslut som sedan förnyades vid riksdagarna 1818 och 1823 — så var den tidens uppfattning. Nu, 100 år senare igen, ha åskådningarna kommit tillbaka till hvad de voro för nära 200 år sedan. Nu skall kronan öfvertaga så mycket som möjligt. Att nu säga, att detta är det slutgiltiga, — ja, mina herrar, jag är för mycket historiker för att våga säga det. Vi befinna oss för närvarande uti ett för statsdrift gynnsamt skede, det är sant, men om det kommer att stå sig 100 år härefter —, ja, det vet hvarken någon af herrar socialister eller jag. Historien och erfarenheten säga, att dessa åskådningar växla, liksom att hvarje gång människorna tro, att de funnit de vises sten. Så är det också nu.

För min del anser jag, att statsdrift och kommunal drift otvifvelaktigt hafva sitt berättigande, men också att de ha sina gränser, som man aldrig lär komma öfver. Statsdriften måste sålunda gå i stor skala, d. v. s. vara stordrift. Den kan vidare icke kasta sig på produktion af varor, för hvilka man behöfver gå ut på marknaden och söka afnämare. Den måste hafva en bestämd kundkrets. Dessa och andra betingelser utgöra gränser, som icke kunna öfverskridas, utan att produktionen sjunker. Och det är det, som i sista hand är afgörande för eller mot statsdrift: huruvida afkastningen därmed stiger eller sjunker. Ty det blir alltid det kardinala att kunna få största möjliga afkastning för att därigenom bereda alla den bästa möjliga utkomst. Söker man åter utveckla statsdrift utan hänsyn till hvad som är i hvarje särskildt fall bäst passande och mest gifvande, då inträffar det lätt, att det nationella arbetets totala afkastning sjunker. Detta är den stora faran med statsdriftens för starka utveckling.

Det var därför med glädje jag nyss hörde herr civilministern förklara, att de åtgärder rörande vattenfallen i Norrland, som en talare nyss berört, skola så ordnas, att icke den enskilda företagsamheten däraf hindras, ty det är dock i sista hand den enskilda företagsamheten, på hvilken icke blott landet utan äfven kronan beror. Att på något sätt stäcka den hämnar sig själf. En finanspolitik, som går ut endast på att rikta kronan och lägga all möjlig egenom och drift i dess hand, skall ofelbart sluta med att göra både land och folk fattiga. Icke utan bekymmer erfor man sålunda, att vattenfallens tillgodogörande för långhiga tider syntes hotadt af de processer, som kronan kunde komma att anställa om rätten till dessa vattenfall. Därför glädde det mig, som sagdt, att höra herr civil-

ministerns försäkran i detta afseende. Ty jag är förvissad om, att, därest man genom en klok lagstiftning låter våra produktiva krafter komma i verksamhet, vi snart skola finna, att vårt land har möjligheter till utveckling långt utöfver dem man haft tillfälle att under senaste mansålder iakttaga. Men villkoret är otvifvelaktigt, att den döda handen icke lägger hinder i vägen för det enskilda initiativet, och att kronans drift icke sker till förfång för den enskilda driften, ty, jag upprepar det, då få vi samma förhållande tillbaka, som rådde under Carl den XI:s tid: kronan är rik, men landet är fattigt.

Det var dessa tankar, herr talman, hvartill den kungl. propositionen och hvad som för öfrigt yttrats här i dag gifvit mig anledning.

Grefve Wachtmeister, Fredrik: Vi hafva, mina herrar, i början af denna remissdebatt hört vice talmannen rikta en vädjan till regeringen att icke allt för sent framkomma med propositioner till Riksdagen, och vi hafva äfven hört vice talmannen yttra, att regeringen slagit rekord uti verksamhetslust, och han har talat om att det kunde vara bättre att låta propositionerna ligga till sig än att låta dem komma fram för tidigt. Jag skall i motsats till honom nu göra mig till tolk för en fråga, som verkligen redan synes hafva legat till sig alltför mycket, så mycket, att jag tror att vice talmannen skall kunna vara fullt belåten med denna liggetid, och jag tror och jag vet, att de personer, hvilka äro särskildt intresserade af frågan, ha begynt blifva ganska oroliga öfver att det dröjer så länge, innan frågan kommer fram. Den fråga, hvarpå jag syftar, gäller skogsundervisningens ordnande i vårt land, och när jag nu sagt att denna fråga legat för länge, skall jag be att få med några data belysa detta mitt yttrande.

Den 7 april 1906 fick chefen för jordbruksdepartementet Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla högst sex personer att inom jordbruksdepartementet biträda vid behandlingen utaf frågan om skogsundervisningens ordnande, och den 12 april tillsattes den s. k. skogsundervisningskommittén. Detta var alltså 1906 uti april. 1908 uti mars afgafs betänkande, och månaden därpå remitterades kommittéens förslag till domänstyrelsen att efter vederbörandes hörande afgifva yttrande och förslag i ämnet. Mot slutet af år 1908 afgaf domänstyrelsen sitt yttrande, d. v. s. det var i höstas 2 år sedan domänstyrelsens yttrande inkom. Då synes det väl som det skulle kunna vara tid på att vi åtminstone till denna Riksdag finge se ett förslag från regeringen i ärendet.

Nu kan man säga, att det är väl icke så farligt, om det dröjer något. Jo, mina herrar, ganska betydande olägenheter följa af ett dröjsmål i detta fall. Jag vill icke tala om huru skollokalerna äro inom skogsinstitutet och om den där rådande bristen på lokaler eller deras dåliga beskaffenhet och menliga inverkan på undervisningen. Det betänkligaste är, att då hela denna skogsundervisning står under ombildning, har man ej kunnat tillsätta några lärare där utan, om jag ej misstager mig, är hvarenda en tillsatt på förordnande

Nr 3.
Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

tills vidare, och det ligger ju i sakens natur att det under sådana förhållanden blir svårt att få dugligt folk till platserna därstädes. Det har redan visat sig att ett par af de bästa lärarna ej stannat kvar utan gått till andra tjänster, som de funnit vara för sin framtid mera betryggande. Det är naturligt att ett sådant förhållande måste mycket ogynnsamt inverka på hela undervisningen, och därigenom på hela skogsväsendet i landet och då så är förhållandet, vågar jag rikta en anhållan till regeringen, att vi redan till denna Riksdag måtte få emotse en kungl. proposition i ämnet.

Herr statsrådet Nylander: Herr talman! Med anledning af den föregående talarens yttrande ber jag få meddela, att denna skogsundervisningsfråga varit föremål för grundliga och omsorgsfulla öfverläggningar inom statsrådsberedningen; och redan sistlidne vår uppdrag jag åt en särskild person att vidtaga förberedande åtgärder för att en proposition i ärendet skulle kunna aflätas till innevarande Riksdag. Emellertid befanns det nödvändigt, att då, såsom herrarna känna till, bland ledamöterna inom skogskommittén, hvilka hade detta ärende under behandling, yppades mycket olika meningar om huru denna undervisning skulle lämpligast ordnas, ytterligare inhämta yttranden från ett par myndigheter, hvilka yttranden ännu icke inkommit till departementet. Huruvida dessa utlåtanden så tidigt inkomma, att propositionen kan aflätas redan till denna Riksdag, därom kan jag ej nu med bestämdhet yttra mig. Men då jag själf är mycket intresserad af att denna viktiga undervisningsfråga snart får sin lösning, kunna herrarna vara förvissade om, att jag skall göra, hvad på mig ankommer, för att densamma icke må längre än nödigt är undanskjutas.

Herr Larsson, Jacob: Herr talman! Det väckte en stor och allmän samt för vår högsta maritima försvarsledning synnerligen obehaglig uppmärksamhet, då marinförvaltningen i slutet af mars sistlidet år inkom till Kungl. Maj:t med anmälan, att det för år 1910 anvisade anslaget till flottans öfningar, 1,800,000 kronor, redan förskottsvis förbrukats till så stor del, att knappt 500,000 kronor funnes att påräkna till årets öfningar. Då femte hufvudtiteln behandlades i Andra kammaren den 23 april i fjol väcktes denna fråga på tal, och dåvarande sjöministern beklagade att det verkligen vore så fallet, att anslaget företedde en betydande brist. Samtidigt meddelade han, att han igångsatt en utredning, som redan då visat det resultat, att bristen icke skulle vara på långt när så stor som marinförvaltning upp gifvit. Sjöministern meddelade också, att åtgärder vidtagits för att så fort sig göra låte nedbringa bristen, och vi veta att det skedde genom att betydligt begränsa flottans öfningar för det året. Uti årets statsverksproposition beröres denna sak af den nuvarande sjöministern med ganska lätt hand. Äfven han bekräftar, att en undersökning ägt rum, och vi få veta, att undersökningar uppdragits åt chefen för marinstaben och inspektören öfver flottans öfningar till sjöss. Äfven här upprepas att, resultatet skulle i verk-

ligheten ställa sig gynnsammare än hvad marinförvaltningen uppgifvit, och det utlofvas, att, då marinförvaltningen afgifvit yttrande öfver den verkställda utredningen, detta yttrande skulle bringas till Riksdagens kännedom. Nu har marinförvaltningen för några få dagar sedan inkommit till Kungl. Maj:t med det begärda yttrandet och innehållet i detta har offentliggjorts i dagspressen. Det finnes i detta yttrande en del punkter, som hafva så nära samband med åtskilliga uttalanden i statsverkspropositionen, att det må tillåtas mig att för några ögonblick uppehålla mig vid dem.

Den förutvarande sjöministern yttrade i Andra kammaren den 23 april förlidet år, att öfningsanslaget icke företedde någon brist vid början af 1908. Nu upplyser marinförvaltningen, att enligt utredningar, baseerade på räkenskaperna och exakta uppgifter från flottans stationer, en brist å öfningsanslaget på nära 200,000 kronor verkligen förefams den 1 januari 1908. Den förre sjöministerns yttrande i Andra kammaren var i allt fall formellt riktigt, såtillvida att enligt räkenskaperna ingen brist förefanns i anslaget. Men det torde dock icke hafva varit den dåvarande sjöministern obekant, att öfningskostnader till högst betydliga belopp utanordnats förskottsvis och ej kunnat definitivt afföras på vederbörligt anslag vid bokslutets uppgörande, utan att sådant afförande kunnat ske först ett påföljande år. Att räkenskaperna således vid 1908 års början icke utvisade någon brist innebär sålunda icke alls någon garanti för att icke en brist verkligen kunde ha förelegat, och, som sagdt, marinförvaltningen visar nu, att redan vid början af år 1908 en brist förelegat på nära 200,000 kronor. Denna brist ökades under år 1908 med 449,100 kronor och vid slutet af år 1909 uppgick bristen till 1,293,173 kronor. Bristen vid början af år 1910 uppgick således till ett belopp, som mera än öfverstiger det belopp, hvarmed hela öfningsanslaget utgick före år 1909. Hvarpå beror nu, att ett anslag, som har reservationsanslags natur och som sålunda grundlagsenligt icke får öfverskridas, kunnat öfverskridas med så afsevärdt belopp? Den 23 april 1910 säger dåvarande sjöministern, något urskuldande som det vill synas, att myndigheterna, det vill i detta sammanhang väl närmast säga chefen för marinstaben och inspektören öfver flottans öfningar, icke hade någon anledning antaga, att bristen för år 1909 skulle uppgå till högre belopp än för närmast föregående år och att man därför ansåg sig hafva en ganska rymlig marginal att röra sig inom, då en öfningsplan för år 1910 uppgjordes slutande på 1,600,000 kronor. Det vill emellertid nu synas som om marinstabschefen och inspektören hade haft alla skäl att vara synnerligen försiktiga i sina antaganden beträffande bristen vid 1909 års slut. I marinförvaltningens nu till Kungl. Maj:t afgifna yttrande meddelas, att marinförvaltningen i den uppgift, som det åligger marinförvaltningen att öfverlämna till Kungl. Maj:t beträffande tillgängliga medel å detta anslag, beräknat disponibla behållningen på öfningsanslaget för år 1909 till 1,227,581 kronor, men att denna beräkning icke godkänts af marinstabschefen och inspektören för flottans öfningar, utan att dessa ökat beräk-

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

ningarna af det disponibla anslaget till 1,569,568 kronor, medan samtidigt en öfningsplan uppgjordes för år 1909, som med nära 70,000 kronor öfversteg den af marininstabschefen och inspektören själfva verkställda beräkningen af disponibla medel, hvilken senare beräkning med öfver 300,000 kronor öfversteg marinförvaltningens beräkning. Det vill väl synas, som om det hade bort äligga marininstabschefen och inspektören öfver flottans öfningar att iakttaga vida större försiktighet vid uppgörandet af öfningsplanen för år 1910.

I statsverkspropositionen framhåller departementschefen det föga tillfredsställande räkenskapsväsendet såsom en omständighet, hvilken i främsta rummet medverkat till ett så beklagligt förhållande som att detta anslag i så högst väsentlig mån öfverskridits. Ja, för hvar och en som har någon kännedom om räkenskapsväsendet vid flottan, måste det ju vara alldeles uppenbart att detta räkenskapsväsen verkligen är så föga tillfredsställande, att man icke kan vara annat än tacksam för att det från regeringens sida vidtagits åtgärder för att med allra snaraste åstadkomma ett klarare och åskådligare räkenskapsätt. Men marinförvaltningen pekar äfven på vissa andra omständigheter, hvilka kanske i sin mån medverkat väl så mycket om icke mera till det här annärkta beklagliga förhållandet. Det lärer före år 1906 ej hafva mött någon svårighet för marinförvaltningen att i afseende å disponibla medel basera sina beräkningar på exakta siffror. Att detta ej kunde ske vid början af år 1906 har ju sin förklaring i de exceptionella förhållandena under år 1905. Men öfverskridandet af anslagen faller hufvudsakligen på de sista åren och beträffande dessa erinrar marinförvaltningen, att en ej oväsentligt medverkande omständighet till den uppkomna bristen vore att söka däri, att 1908 och 1909 års expeditioner tagits till i så stor omfattning, att ej blott en betydlig del af den personal, som vore afsedd för räkenskapskontoren, tagits i anspråk för sjökommenderingar utan därjämte fartygsredovisningarna svällt ut till en sådan omfattning, att det varit alldeles omöjligt för marinförvaltningen och för flottans stationer att inom behörig tid verkställa den granskning, som varit af nöden, för att på denna grund bygga exakta och tillförlitliga uppgifter.

Ett sådant förhållande lär svårigen kunna förebyggas ens genom de allra bästa räkenskapsystem. Nej, det behöfs nog en annan åtgärd. De förhållanden, som äro blottade genom dels marinförvaltningens yttrande och dels hvad som kommit till kännedom angående marininstabschefens och inspektörens öfver flottans öfningar förhållande i dessa saker, gifva, det ena med det andra, otvetydigt tillkänna, att det icke blott råder en fullständig brist på samverkan mellan de myndigheter, åt hvilka den högsta ledningen af vårt sjöförsvarsväsen är anförtrodd, utan att det tvärtom tyckes råda en ganska stark antagonism mellan dessa myndigheter. Det vore därför högst önskligt, om herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet ville sätta in all kraft på att framtvinga betryggande former för ett verkligt samförstånd och en verklig samverkan mellan å ena sidan marinens ekonomiska öfverstyrelse och å andra sidan

marinstabschefen och inspektören öfver flottans öfningar till sjöss. Utan ett sådant samarbete lär det ej blifva möjligt att här genomföra en sparsam och klok medelshushållning.

I särskild proposition till detta års Riksdag föreslår Kungl. Maj:t vissa förändringar i den nu gällande värnpliktslagen. De föreslagna förändringarna hafva öfvat inverkan på beräkningen af vissa anslag under riksstatens fjärde hufvudtitel. Förändringarna utmynna ju i det stora hela i nedsättning af dessa anslag, beroende därpå, att Kungl. Maj:t föreslår en afkortning i öfningstiden för vissa grupper af icke vapenföre värnpliktige. En nedsättning i utgifter är ju alltid en angenäm sak, för mig dubbelt angenäm, då den förekommer på någondera af fjärde eller femte hufvudtitlarna, och det skulle ju vara en odelad tillfredsställelse att här kunna ansluta sig till Kungl. Maj:t, om denna fråga kunnat betraktas fristående för sig. Det är ju ej uteslutet, att under den fortsatta behandlingen i Riksdagen så kan blifva förhållandet, men det är alldeles uteslutet, att så kan hafva varit Kungl. Maj:ts regerings afsikt. I hans excellens statsministerns anförande till statsrådsprotokollet den 13 innevarande januari inhämtas, att de föreslagna ändringarna i värnpliktslagen utgöra ett slags förberedelse för att infoga de värnpliktiges äldre årsklasser på tillfredsställande sätt i riksförsvaret och därigenom vinna ett så rationellt utnyttjande som möjligt af den värmkraft, som den numera genomförda allmänna värnplikten kan förläna. Det rör sig visserligen för närvarande endast om en lagändring, men en lagändring med en ganska betydande både principiell och ekonomisk innebörd. Det är fråga om ingenting mer och ingenting mindre än att här genom en lagändring bereda möjlighet för en högst betydelsefull påbyggnad på 1901 års härordning.

Vi veta ju alla, att 1901 års värnpliktslag köptes, om jag får begagna detta uttryck, med bland annat ett löfte om en genomgripande reform, en humanisering af våra föräldrade och i hög grad inhumana krigslagar. 1901 års särskilda utskotts skrifvelseförslag i denna fråga mottogs ju i denna kammare alldeles icke med någon öfversvallande entusiasm, men man hade i alla fall klart för sig, att det här gällde en angelägenhet, som för Andra kammaren var en hjärtesak af den betydelse, att man kunde befara, att ett motstånd då skulle kunnat äfventyra hela den föreslagna värnpliktslagen. Därför antogs också skrifvelseförslaget. I 10 år hafva vi nu fått vänta på en reform af vår krigslagstiftning. För 7 år sedan afslutade krigslagskommittén sitt arbete. Det förslag, kommittén framlade, tillfredsställde ingalunda de anspråk, som vid 1901 års riksdag framkommo. Men i jämförelse med nu gällande förhållanden betecknade dock kommittébetänkandet ett stort framsteg. År 1907 framlade Kungl. Maj:t förslag till en reformerad strafflag för krigsmakten. Däri tillmötesgick Kungl. Maj:t en del af de önskemål strafflagskommittén uppställt, men visst icke alla. I förhållande till strafflagskommitténs förslag innebar Kungl. Maj:ts förslag ett sämre, men det oaktadt innebar Kungl. Maj:ts förslag ett icke oväsentligt bättre i förhållande till nu rådande förhållanden. Kungl.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Maj:ts förslag år 1907 föll därför, att det icke åtföljdes af ett förslag till reformering af krigsdomstolsväsendet och processen därstädes.

Nu meddelar herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet i sammanhang med äskandet af anslag å andra hufvudtiteln till krigshofrätten, att detta 10 år långa revisionsarbete ännu icke hunnit avslutas, och det kan icke annat än beklagas, att icke för den Riksdag, för hvilken Kungl. Maj:t nu föreslår en ändring i värnpliktslagen, en ändring, som kommer att i vissa hänseenden betydligt förändra de värnpliktiges ställning inom försvarsväsendet, samtidigt den så länge och så lifligt efterlängtade revisionen af krigslagarna också kunnat föreligga såsom förslag på Riksdagens bord. Det har dock, efter hvad herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet upplyser, kommit så långt, att utkast till lagförslag lära vara utarbetade, men åtskilliga förberedande arbeten återstå, bland annat granskningen af lagrådet, så att herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet förklarar, att denna Riksdag icke kan påräkna att få detta ärende till afgörande.

Det är en lång utredningshistoria, som frågan om krigslagarnas reformering har att uppvisa, och en, som står i ganska hjärt kontrast till den oförskräckthet, med hvilken Kungl. Maj:ts regering på ett annat lagstiftningsområde, vida svårare, vida ömtåligare, framför allt därför, att det hittills icke varit föremål för lagstiftning, funnit sig kunna tvärt afbryta pågående utredningar och för Riksdagen framlägga ett helt komplex af lagar. Det vill då synas, som om detta lagstiftningsarbete, som i år fyller 10 år, skulle kunna snart vara moget. Det är ingen likgiltig sak, att vi ännu hafva att dragas med föråldrade och inhumana krigslag, krigslag, tillkomna under helt andra förhållanden än de nuvarande, förhållanden, då vi hade att räkna med en yrkesarmé och icke med en härordning, som visserligen icke fullt, men till sin väsentligaste del dock är byggd på värnpliktssystemet. Det är icke längre yrkessoldater det gäller. Det är hela vårt lands manliga ungdom. Det kan icke vara någon hemlighet, att värnplikten i vida kretsar af vårt folk är allt annat än populär. Det må då ligga vikt på, att de förhållanden, under hvilka den värnpliktiga ungdomen får fullgöra den skyldighet, som lagstiftaren lagt på den, göras så litet afskräckande som möjligt. Det är framför allt, när det gäller den värnpliktiges och, hvarför icke, äfven den stamanställdes *rättsliga* och *personliga* ställning, som det kräves mycket genomgripande reformer. Den nuvarande krigslagstiftningen upptar straffbestämmelser, som i jämförelse med vår allmänna strafflags, kännetecknas af en anda, fullständigt annan än den, som stämmer öfverens med den allmänna rättsåskådningen i landet. Och den upptager därtill straffarter, som icke kunnat undgå att från militärt håll göras till föremål för den allra skarpaste kritik. Eller hvad skall man väl kalla det, då en framstående militär ledamot af strafflagskommittén betecknade en i stor utsträckning använd straffart, nämligen den stränga arresten, såsom »vanmärket, som nedtrycker manskapet i en ställning, mindre aktad

än andras»? Det kan näppeligen i en skarpare form uttalas en förkastelsedom öfver denna straffart, som alltid inhuman, inom hela den svenska krigsmakten tillämpas i stor utsträckning och med en ojämnhet, som är alldeles påtaglig. Därtill kommer i fråga om de värnpliktiges och stamanställdes personliga och rättsliga ställning, att vi hafva att dragas med en disciplinstadga, som kan tillämpas, och notoriskt i många fall tillämpats på sådant sätt, att den menige eller i allmänhet den underordnade synes stå fullständigt rättslös gentemot sina öfverordnade.

Det är så betänkliga brister förenade med den nuvarande krigslagstiftningen, att det är ett ofafvisligt behof, att de med det allra snaraste afhjälpas. Därförutan finns det ingen möjlighet, att vår svenska ungdom skall kunna med något förtroende underkasta sig vapenöfningen. Den anda, som bör genomgå krigslagstiftningen, är icke den militaristiska, utan det skall vara den sanna medborgarandan. Det måste stå fullt klart, att i vår tid och i vår försvarsorganisation, baserad på fullgörandet af en allmänt medborglig plikt, hvarje man i vapenrock, oafsedt hans ställning inom den militära hierarkien, i allra främsta rummet skall kunna känna sig som *medborgare*. Dit hör, att hela vårt försvarsväsende grundligt demokratiseras till hufvud och lemmar, och den anda, i hvilken detta skall ske, bör äfven genomtränga en reformerad krigslagstiftning.

Herr Bergendahl: Det har här redan af flere talare framhållits, att den föreliggande statsverkspropositionen erbjuder mycket af intresse och att den i flera delar är ägnad att skänka tillfredsställelse. Såsom en anledning till tillfredsställelse ber jag att få notera, att justitieministern har upptagit den viktiga frågan om en reform af vårt rättegångsväsende, och jag skulle önska, att detta förslag måtte röna ett välvilligt emottagande. Alla, som inse behofvet, ja, man kan väl säga nödvändigheten, af en snar genomgripande rättegångsreform, måste vara justitieministern tacksamma för, att icke den afvisande ställning, som Riksdagen år 1909 intog i detta afseende, har afskräckt honom från att redan nu framställa förslag i samma riktning. Vi erhålla nu ständigt nya lagar, hvilande på modern åskådning och föranledda af samhällslifvets snabba utveckling, men det är gifvet, att dessa nya lagars värde är mycket beroende på beskaffenheten af den förefintliga rättegångsordningen. Ty är denna efterblifven och otillfredsställande, blifva ju äfven de bästa lagar mindre gynnsamma i tillämpningen.

En modern lagstiftning kräfver att lagtillämpningen får röra sig i friare former än nu är förhållandet; den kräfver en vidsträcktare pröfningsrätt hos domaren, en mera koncentrerad förhandling och ett snabbare afgörande. Särskildt är att beklaga, att gällande rättegångsordning icke just är ägnad att främja det allmänna rättsmedvetandet. En part har nu ingen skyldighet att medverka till sanningens utletande, han kan utan äfventyr vägra att lämna upplysningar, han kan utan fara för honom bestrida klara fakta; men däremot finnas många utvägar för honom att förhala saken samt därigenom och genom klagan i högre instans få afgörandet uppskjutet

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

så länge att, när domslutet en gång faller, den rätt, som man velat göra gällande, är af ganska ringa värde. Jag förmenar, att det ligger en fara för rättslifvet i detta förhållande, och denna fara är så mycket större, som folkets massa kommer att mer och mer deltaga i det offentliga arbetet.

Men vid genomläsandet af andra hufvudtiteln har jag för min del icke kunnat undgå att känna en viss missträkning. Jag hade trott, att något uttalande skulle förekomma, genom hvilket en löne-reglering äfven för landtdomarne blefve ställd i utsikt. Ja, jag har svårt att fatta, hvarför denna kategori af ämbetsmän skall ställas utom den allmänna välvilja, som ligger i dessa på senare tider vidtagna regleringar och lönetillägg, föranledda af de ökade kostnaderna. Hafva då dessa ämbetsmän varit oberörda af dessa ökade kostnader? För visso icke! De hafva haft kännning däraf i högre grad än andra. Ty för dem är det icke blott lefnadskostnaderna, som ökats; för dem hafva de direkta förvaltningskostnaderna, kostnaderna för deras ämbetens utövande i högst väsentlig grad stigit. Aflöningsarna till juridiska biträden, till skrifbiträden, kostnaderna för inköp af papper, hyra för ämbetslokaler och mera dylikt hafva ökats i väsentlig mån, och jag tror därför, att dessa ämbetsmän känt de dyra tidernas tryck hårdare än andra.

Om man då frågar sig, hvarför icke dessa ämbetsmän blifvit ihågkomna med lönetillägg eller löne-reglering, får man gå ända till 1908 års statsreglering för att finna någon förklaring till detta förhållande. Finansministern har till statsrådsprotokollet för den 13 januari 1908 vid fråga om extra lönetillägg till vissa ämbets- och tjänstemän yttrat att, emedan härads höfdingarne aflönades »enligt ett system, till sina grunder väsentligt afvikande från dem, som kommit till tillämpning vid ordnandet af andra tjänstemäns aflöningsförhållanden», han efter samråd med chefen för justitiedepartementet ansett nämnda klass af ämbetsmän icke böra inbegripas under den af honom tillärnade framställningen om extra lönetillägg. Finansministern afsåg därmed sannolikt att härads höfdingarna njuta inkomst af sportler. Men detta skäl att ställa dem utanför löne-regleringen synes kunna åberopas endast för så vidt de sportelinkomster, hvarpå finansministern syftade, verkligen stigit i den grad, att denna stegring kan kompensera stegringen af deras lefnads- och förvaltningskostnader. Att så icke är förhållandet, torde emellertid med säkerhet kunna antagas. En undersökning skulle helt visst gifva vid handen, att för flertalet af landtdomarne en minskning i nettoinkomst har ägt rum under den senare tiden. Det synes mig därför blott vara en akt af rättvisa, att åtminstone en undersökning företages, i hvad mån dessa domare lida under de dyra tidernas tryck, och att, om undersökningen visar, att deras löneinkomster väsentligen minskats, så att de kommit i ett lägre löneplan än de ämbetsmän, med hvilka man alltid ställt dem i partiet, en löne-reglering för dem måtte vidtagas.

Jag vill här äfven i korthet vidröra en fråga, som flere föregående talare hafva behandlat. Denna fråga är väl icke i sin stora

utsträckning upptagen i statsverkspropositionen, men den har kastat sin skugga framför sig. Jag menar försvarsfrågan. Statsverkspropositionen gifver vid handen, att Riksdagen snart ställes inför dess lösande. En ärad talare på östgötabänken fann, att denna frågas utveckling skedde i allt för långsamt tempo. Jag inser för min del denna frågas utomordentliga vikt och en hvars skyldighet att medverka till dess lösning med hänsyn till landets trygghet och till dess förmåga att bära ett utveckladt försvar. Men när man talar om landets förmåga att bära försvarsbördorna, tror jag, att man har att räkna med icke blott, att landet äger förmåga att uppehålla försvarsväsendet i fredstid, hvilket redan det är mycket dyrt, utan äfven att landet har förmåga att hålla armén och flottan i verksamhet under krigstillstånd, hvilket ju är oerhördt mycket dyrare. Och liksom det fordras militära reserver för att fylla de luckor, som kunna uppstå under kriget, torde det behövas ekonomiska reserver för att i någon mån täcka de stora utgifter, som skulle uppstå, därest armén och flottan skulle vara i verksamhet i krigstid.

En liberal talare från Stockholms län uttalade sympatier för försvarets ordnande. Det glädde mig att höra de ord, som han yttrade. Jag har icke tviflat på, att han vore intresserad för landets försvar. Skall man emellertid få till stånd en opinion i landet för försvarets utveckling, tror jag, att det ligger vikt uppå, att man söker göra försvaret populärt, mera populärt, än det nu är. Ty vi måste helt visst medgifva, att det icke är så populärt, som nyttigt och önskvärdt vore. Hvarpå detta beror, torde icke vara tid och plats att nu söka utreda. En talare här har vidrört äfven den frågan. Det är emellertid anmärkningsvärdt, hurusom speciellt intelligensens ungdom går från sin vapenöfnings tjänst med bitterhet i sinnet och med ett missnöje öfver många förhållanden, som de därunder mött, och det är denna ungdom, som borde utgöra kärnan i vårt lefvande försvar. Det är förklarligt, att den, som har lefvat i omgifningar med förfinade seder och under gynnsamma hygieniska förhållanden, skall finna det svårt att komma i kretsar, där råhet och simpelhet ofta gifva sig uttryck, och i kasermer, där det ofta är illa sörjdt för renlighet och hygien.

Men jag tror, att för klagomålen finnes grund äfven i andra afseenden. Det förefaller, som om underbefålet, det öfver de värnpliktige närmast varande underbefålet, icke vore vuxet sin uppgift af förmansskap för en intelligent ungdom. När den nuvarande härordningen genomfördes, talades det om, att rekrytskolorna skulle blifva utbildningsanstalter, hvarifrån den värnpliktige skulle gå bättre rustad i fysiskt och psykiskt hänseende till det arbete han hade att ute i lifvet utföra. Man hoppades, att dessa rekrytskolor skulle kunna blifva militära folkhögskolor, som gynnsamt komme att påverka folkkaraktären. Jag undrar, om detta gått så i uppfyllelse som man skulle kunnat önska. Jag vet nog, att många, särskildt bland det högre befålet, gör allt för att nå ett sådant resultat. Det vore önskvärdt, att dess sträfanden blefve allt kraftigare.

Jag tillåter mig, herr talman, att på tal om försvarets ordnande,

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts)

vidröra ett förhållande, som äfven synes mig vara förtjänt af uppmärksamhet. Genom 1905 års händelser förändrades landets krigspolitiska läge och äfven grannlandets. De båda ländernas krigspolitiska läge försämrades. Det är anmärkningsvärdt, att det nu på båda sidor om Kölen höjts, visserligen enstaka och svaga röster för ett samarbete på försvarsväsendets område mellan de båda länderna. Huruvida det finnes anledning att nu lyssna till dessa svaga stämmor, kan vara tvifvelaktigt. Det är dock otvifvelaktigt, att ett samarbete därutinnan, ett samgående för den skandinaviska halföns värnande skulle väsentligen förbättra det krigspolitiska läget för båda länderna, att förenade och till sin värnkraft utvecklade deras härar och flottor skulle vara mera respektingivande, vara mera skickade att trygga den neutralitet, som är för båda länderna målet för deras försvarssträfvanden. Jag har, herr talman, tillåtit mig att fästa uppmärksamheten vid dessa tidens tecken, som väl synas mig vara förtjänta att beaktas.

Herr Hellberg: Jag anhåller vördsamt, herr talman och mina herrar, att det inte måtte tydas såsom någon förmätenhet af en nykomling, utan, såsom det verkligen är: nitälskan för en sak, en idé, när jag vid detta tillfälle yttrar några ord om en fråga, som ligger inte blott mig, utan tusentals andra svenska medborgare varmt om hjärtat.

Därvid hoppas jag då få tillgodonjuta den inom svenska Riksdagen häfdvunna friheten för en talare i remissdebatten att beröra icke endast sådant, som står i den kungl. statsverkspropositionen och i det med densamma nära sammanhängande trontalet, utan äfven sådant, som inte omnämnes i dessa akter, men som hänför sig till regeringens politik, och som det för en eller annan af folkets representanter kan kännas angeläget att få framföra vid detta första möte mellan de två statsmakterna.

Begagnande mig af denna frihet, skall jag då be att för en kort stund få hänleda uppmärksamheten på en fråga, som under sista tiden blifvit synnerligen aktuell, icke minst genom statsministerns så att säga slutmarkerade ställning till densamma, nämligen kvinnornas politiska rösträttsfråga.

Det erbjuder ett inte ringa politiskt-psykologiskt intresse att se tillbaka på regeringens och speciellt herr statsministerns hållning till denna fråga.

Det är nog ännu i mångas minne, hvilken djup förstämning det väckte inom rösträttskvinnornas led, när den Staaffska ministären ställde sig afvisande mot deras hemställan, att den måtte i sin proposition om rösträtt för män upptaga äfven kvinnornas rösträttsfråga. I sin rösträttsproposition till 1906 års Riksdag yttrade herr Staaff, att »den kvinnliga rösträtten väl torde i sinom tid komma att uppföras på dagordningen äfven hos oss», men han betonade såsom sin »bestämda öfvertygelse att det skulle vara i hög grad oklokt att då upptaga detta spörsmål och förbinda det med frågan

om utsträckt rösträtt för män» — denna senare fråga vore svar nog i och för sig.

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

En liten tröst efter detta kyliga och kärftva svar på sina varma förväntningar fingo väl kvinnorna, när Riksdagens båda kamrar i maj samma år enade sig om att begära den obligatoriska utredningen af deras fråga.

Men ett nytt hopp uppgick för dem vid den uppvaktning, som deras representanter aflade hos den nye statsministern för att anhålla om att regeringen i sin proposition till 1907 års Riksdag ville upptaga äfven rösträtt för kvinnor på samma villkor som för män. Statsministern Lindman yttrade då: »att krafvet på politisk rösträtt för kvinnor framträder med alltjämt växande styrka, och att frågan icke utan vidare kan skjutas åt sidan, därom är jag fullt medveten. Riksdagens i år till Kungl. Maj:t aflätna skrifvelse i ämnet talar äfven därutinnan ett tydligt språk». »Men», framhöll han, »en så vidtgående reform *kan icke och bör icke* beslutas utan en allsidig utredning rörande alla de olika spörsmål, som härmed stå i sammanhang. En dylik utredning är anordnad och pågår. Innan densamma fullbordats, kan gifvetvis intet uttalande i frågan göras, hvilken ställning jag personligen än må intaga till densamma». »Jag ber emellertid», fortsatte han, »få erinra därom, att, såsom I alla veten, förslag till omläggning af valen till Riksdagens båda kamrar på proportionell grund är under utarbetande. Detta förslag får icke — såsom i Riksdagens berörda skrifvelse jämväl antydes — fördröjas eller uppehållas genom spörsmålet om rösträtt för kvinnor. Huruvida det må varda möjligt eller lämpligt att upptaga båda dessa vidt- omfattande frågor till lösning i ett sammanhang, därom är jag för närvarande icke i tillfälle att uttala mig.»

Det är inte underligt, om kvinnorna, som blifvit så besvikna på herr Staaff, blefvo förtjusta öfver herr Lindmans förhoppningsin- givande ord. Dessa uteslöto ju inte ens möjligheten af en samtidig manlig och kvinnlig rösträttsreform.

Förtjusningen svalnade väl något, när några månader därefter den kungl. propositionen kom och det däri — alldeles som i herr Staaffs — betecknades som »synnerligen oklokt» att upptaga de båda rösträtt-frågorna på en gång samt som ytterligare skäl däremot anfördes den ofullbordade utredningen.

Men på samma gång uttalade dock regeringen en så varm sympati för kvinnans rösträtts sak, som man gärna kunde begära. »För mig är det tydligt» — sade justitieministern, och de öfriga stats- råden instämde — »att den nu pågående rörelsen för att kvinnan, den gifta såväl som den ogifta, må själf kunna bevaka sina egna intressen och äga att lika med mannen deltaga i det offentliga lifvet är en yttring af själfva tidsandan och en omedelbar följd af den större själfständighet kvinnan allt mer i sin verksamhet kommit att intaga. Det berättigade i denna rörelse är jag också villig att erkänna. Och jag är för min del öfvertygad, att det mål, politisk rösträtt för Sveriges kvinnor, som nu äger så många varmhjärtade förespråkare, i en nära framtid kommer att blifva verklighet.»

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Ett mera älskvärdt, ett mera uppmuntrande afslag kan väl knappast gifvas. »I en nära framtid» var regeringen öfvertygad om att kvinnornas mål skulle »bli verklighet». Hvem kan undra på att de, när de hörde en sådan bekännelse, tänkte i sitt hjärta: »bara männens rösträttsfråga nu blir bragt till hvila, kommer turen till vår». Och när vid slutet af 1907 års riksdag regeringens rösträttsförslag (vederbörligen jämkadt) blef antaget af båda kamrarna, så voro säkerligen många af kvinnorna så godt som förvissade att till nästa riksdag — den sista i 3-årsperioden — regeringen skulle framlägga proposition om rösträtt åt Sveriges kvinnor, som salunda verkligen »i en nära framtid» skulle se sina önskningsars mål förverkligadt.

Men då hände något mycket obehagligt.

När kvinnliga landsföreningens ordförande kort före riksdagen kom upp till statsministern för att höra efter hvad de kunde ha att vänta, fick hon inte blott det beskedet, att regeringen inte ämnade framlägga något förslag om rösträtt för kvinnor i samband med den under den närmaste tiden färdiga (första) utredningen, utan hon fick äfven ett annat och mycket värre besked, nämligen att regeringen »inte vågade föreslå en så betydande ökning af väljareskarorna (som rösträtt åt kvinnor innebär), innan någon erfarenhet vunnits om det hvilande (manliga rösträtts-) förslagets verkningar».

I ett slag voro de ljusa förhoppningarna om att »i en nära framtid» se den kvinnliga rösträttsrörelsens mål förverkligadt krossade — af chefen för samma regering, som blott ett år förut hade förklarat sig så öfvertygad om att det målet i en nära framtid skulle bli verklighet.

I trontalet till 1908 års riksdag mildrades väl detta sorgebudskap något. Det förklarades då, att det till hvila antagna grundlagsförslaget (om rösträtt för män) borde »förekomma till slutligt afgörande, innan frågan om politisk rösträtt för kvinnor upptages till behandling». Därmed blef dock situationen endast oklarare. Hvilken-dera skulle man nu tro: herr statsministern, som i sitt mottagningsrum förklarade, att han först ville se verkningarna af den hvilande rösträttsreformen, innan rösträtt för kvinnor kunde komma i fråga, — eller Konungen, som från tronen förkunnat, att samma hvilande reform borde slutföras, innan kvinnorna kunde vänta något förslag?

Och det blef just inte klarare, när kvinnornas representanter första dagarna af nästa år 1909 vände sig direkt till Konungen: Han betygade sin sympati för saken, uttalade den förhoppningen att landet »i en ej allt för aflägsen framtid skulle komma i tillfälle att mera direkt tillgodogöra sig det kvinnliga inflytandet äfven i det politiska lifvet» och förklarade sig i hvad på honom ankomme vilja söka medverka till frågans lyckliga lösning, men kunde för närvarande ingenting lofva.

Och vid årsskiftet 1909—1910 upprepade herr statsministern vid ännu en uppvaktning ännu en gång för kvinnornas representanter, att han ville se verkningarna af männens rösträttsreform, innan han kunde upptaga kvinnornas.

Mellan hans två likalydande förklaringar hade dock något inträffat.

Medan förut endast den kvinnliga rösträttens modiga pionärer — Lindhagen, Hörnsten, Alb. Bergström m. fl. och på sistone äfven socialdemokraterna — med sina motioner för denna rätt varit »ropande röster» i öknen, framträdde 1908 — sedan männens rösträttsfråga blifvit preliminärt (men faktiskt) afgjord — liberala samlingspartiet med herr Staaff i spetsen för kvinnornas rösträtt, utan att invänta den, som det ansåg, i grunden rätt betydelselösa utredningen. Dess motion föll väl äfven i Andra kammaren första gången, men när den efter 1908 års nyval upptogs för andra gången vid 1909 års riksdag, blef den tillstyrkt af konstitutionsutskottet och i Andra kammaren antagen, till och med utan votering.

Medan sålunda herr Lindman, af hvilken kvinnorna först hoppats så mycket, vid denna tidpunkt hunnit därhän, att han ville ställa deras rätt på framtiden, förbehållande sig att handla efter sig företeende omständigheter, när verkningarna af männens rösträtt hunnit visa sig, hade herr Staaff, af hvilken kvinnorna väntade intet, nu icke blott på sitt program upptagit deras sak, utan äfven fört den fram till dess första seger i Sveriges riksdag. Vid denna omkastning af de båda statsministrarnas, den förutvarandes och den nuvarandes, ståndpunkt till frågan kommer man lätt att erinra sig den bibliska liknelsen om de två sönerna som af fadern uppmanades att gå och arbeta i hans vingård: den ene svarade strax glädt och beredvilligt: »ja, ja», men gick inte; den andre svarade: »nej», men ändrade sig och gick.

Och dock skulle herr Lindman ännu en gång — jag vet inte om jag törs säga den sista — väcka de så ofta besvikna kvinnornas tro och hopp. Det var efter ett besök, som de sistlidna oktober aflade i Uppsala för att fråga professor Reuterskiöld om utsikterna för den åt honom anförtrödda delen af utredningen. Där fingo de af honom höra, att statsministern i bref uppmanat honom att påskynda utredningen, så att den kunde vara klar före början af 1911 års riksdag, hvilket vore af särskild vikt, då det var sista riksdagen i perioden. De måste ju ovillkorligen fråga sig hvad detta månede betydä. Hvarför var det af vikt att få utredningen färdig till sista riksdagen i perioden, om inte — — —

Dock nu äro alla fävitiska förväntningar upplösta i det tomma intet. Vid den i dagarna verkställda senaste — jag vågar kanske inte säga sista — uppvaktningen hos herr Lindman fingo kvinnorna för tredje gången höra, att deras reform, oafsedt om utredningen blir färdig eller ej, inte kunde upptagas, förrän verkningarna af männens blifvit pröfvade.

Tredje gången är gilldt, heter det. Nu bör det väl ändtligen vara till fullo ådagalagdt, att ministären Lindman inte vill någonting i kvinnornas rösträttsfråga.

Det är slutresultatet. Många förhoppningar ha väckts och gäckats och åter väckts och åter gäckats, innan det kommit därhän.

Det kanske kan sägas, att kvinnorna varit för naiva, som trott

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

så mycket, som inte insett, att den som saknar makt alltid bör vänta det minsta möjliga af den som har makt. Det är dock icke alla, som hafva trott; det finnes de, som ha tviflat redan från begynnelsen. Och äfven de, som trott, äro i viss mån ursäktade. Ty det ligger ett godt stycke utveckling mellan den ståndpunkt, från hvilken den debuterande ministären i den kvinnliga rösträttsrörelsen såg »en yttring af själfva tidsandan och en omedelbar följd af kvinnans större själfständighet», erkände att denna rörelse är berättigad, och sade sig öfvertygad om att dess mål i en nära framtid skall bli förverkligadt -- något som först till och med möjligen kunde tänkas ske redan samtidigt med männens rösträttsreform -- och å andra sidan den ståndpunkt, från hvilken statsministern nu -- såsom orden falla -- »icke anser det förenligt med ansvarsmedveten politik att, innan man ens en enda gång fått erfara resultatet af denna (den manliga) ökning af valmanskåren, skrida till en ytterligare ökning af densamma».

Jag vet väl, att det hos flertalet i denna kammare inte finns något tvifvel om, hvilkendera af de två olika ståndpunkterna, regeringens första eller dess sista, förtroendets eller misstrons, är den riktiga. Men betänker man konsekvenserna? Hur länge tror man sig kunna hindra en reform, som, för att tala med ministärens begynnelseutgångsmål, »är en yttring af själfva tidsandan», och som nu också tränger sig fram i det ena landet efter det andra, och som äfven i vårt land blifvit ganska kraftigt framskjuten genom kvinnans vidgade kommunala medborgarrätt? Om man möjligen kan uppehålla reformen ett par tre år, hvad är egentligen vunnnet därmed annat än att man på samma gång manifesterat sin ovilja och sin oförmåga? Men först och sist: är det i djupare mening »ansvarsmedveten politik» -- för att bruka statsministerns uttryck -- att hålla ena hälften af landets medborgare utstängda från medborgarrätt? Är det inte i våra dagar för nationerna -- och inte minst för de små nationerna -- en angelägenhet af högsta vikt att få alla krafter med i samhällsarbetet? Behöfva inte kvinnorna få medborgarrätt för sin egen skull, för männens skull, för en bättre samlefnads, en bättre samhällsordnings skull? Behöfva vi inte alla genom att tillerkänna kvinnorna deras rätt utplåna en rest af kvarlevande slafveri, som länder oss alla till skada, fastän många af slö vana inte inse det? Behöfs inte den kvinnliga rösträtten därför att det är en akt af rättfärdighet att genomföra den?

Jag förmodar, mina herrar, att Ni alla i likhet med mig med andakt och uppbyggelse afhörde den korta, men vackra och väckande predikan, som riktades till oss, innan vi samlades för att mottaga Konungens hälsning och budskap. Jag förmodar också, att Ni ännu inte förgätit predikantens maning att aldrig i politiken uppgifva rättfärdigheten, utan alltid, trots allt, fasthålla vid den. Ty, sade han med den vise Salomo, »på rättfärdighetens väg vinnes lif, men på sidostig bär till döden».

Hur ofantligt viktigt är det inte för både regeringar och repre-

sentationer i all deras gärning att först och sist och främst af allt vakta sig för de många sidostigarne, som bära till döden!

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Efter härmed slutad öfverläggning hänvisades den kungl. propositionen i de delar, som tillhörde bankoutskottets handläggning, till nämnda utskott, i den del, som tillhörde jordbruksutskottet, till detta utskott, och i öfrigt till statsutskottet.

Till respektiva utskott skulle jämväl öfverlämnas de i anledning af propositionen inom kammaren nu afgifna yttrandena.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts den 17 i denna månad bordlagda nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) angående fastställande af postverkets stat för driftkostnader år 1912; och

2:o) angående bestämmande af telegrafverkets anslag för driftkostnader år 1912.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts den 17 innevarande månad bordlagda nådiga proposition till Riksdagen angående driftkostnader under år 1912 för statens domäner.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts den 17 i denna månad bordlagda nådiga proposition till Riksdagen angående anvisande af anslag för täckande af förvaltningskostnader för lånefonden för befrämjande af handverk och därmed jämförlig mindre industri år 1912.

Föredrogos och hänvisades till lagutskottet den under dagen aflämnade kungl. propositionen med förslag till lag angående viss lättnad för utländsk konsul i fråga om vittnesmåls afläggande.

Afgåfvos ooh bordlades följande motioner:

nr 6, af herr *Spånberg*, angående skrifvelse till Konungen i fråga om underlättande för officerare att uttaga remonter från kronans depåer och nummerhästar från regementen;

nr 7, af herr *Hammar skjöld*, angående skrifvelse till Konungen med begäran om framläggande af förslag till ändrade bestämmelser rörande understöd åt enskilda läroanstalter;

nr 8, af herr *Hammar skjöld* m. fl., angående föreningen Drott-

ning Sofias stiftelses i Vänersborg likställande med tuberkulosanstalter i fråga om rätt till erhållande af bidrag till uppförande af byggnader för vården af blinda, som tillika äro döfstumma eller sinnesslöa;

nr 9, af herr *Hammar skjöld* m. fl., om upplåtande af staten tillhörig mark till plats för byggnad åt Drottning Sofias stiftelse i Vänersborg;

nr 10, af herr *Markgren*, om höjande af norrländska afdikningsanslaget under oförändrade allmänna villkor och bestämmelser för bidrag därifrån;

nr 11, af herr *Nyström*, med förslag till ändrad lydelse af 3 § 6 mom. i förordningen angående mantalsskrifning den 6 augusti 1894;

nr 12, af herr *von Mentzer* m. fl., angående fullständigt genomförande af kommunalt veto i fråga om beviljande af rättighet till försäljning af brännvin;

nr 13, af herr *von Mentzer* m. fl., angående fullständigt genomförande af kommunalt veto i fråga om beviljande af rättighet till försäljning af vin och öl; samt

nr 14, af herrar *Nilsson* och *Jonsson*, om åvägabringande af utredning i syfte att befrämja den nuvarande bondeklassens kvarblifvande vid jordbruket.

Upplästes följande inkomna läkarintyg:

Att ledamoten af Riksdagens Första kammare *Gustaf Knaust* på grund af influensaliknande symtom är förhindrad att tillsvidare deltaga i Riksdagens arbete intygas

Stockholm ^{24/1} 1911.

Arnold Josefson,
Docent, leg. läkare.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades

herrar *Cavalli* och *Hammarström*, för fortsatt deltagande i pågående underhandlingar om en handels- och sjöfartstraktat mellan Sverige och tyska riket, från och med innevarande dag till dess behovet af ledighet för sådant ändamål upphört;

herr *von Mentzer* från och med den 27 i denna månad till och med den 4 nästkommande februari; samt

herr *von Baumgarten* under tio dagar, räknadt från och med den 28 innevarande januari.

Justerades fyra protokollsutdrag för denna dag, hvarefter kammaren åtskildes kl. 2.38 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.

Onsdagen den 25 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 3 e. m.

Herr statsrådet grefve *Hamilton* aflämnade Kungl. Maj:ts nedannämnda nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) angående försäljning af vissa till förra ryttmästarbostället Tegalund i Skaraborgs län hörande områden;

2:o) angående upplåtande af en lägenhet från förra fänriksbostället Gölstorp nr 1 i Östergötlands län;

3:o) angående försäljning af det till förra hofsmedsbostället Kottorp nr 1 hörande torpet Lilla Glashyttan nr 2 i Södermanlands län;

4:o) angående försäljning af förra korpralsbostället Kylla nr 1 med Klockargården i Västmanlands län;

5:o) angående upplåtande af vissa områden från förra häradshöfdingbostället Hammenhög nr 31 i Kristianstads län;

6:o) angående upplåtande af ett till förra förarbostället Gillstad nr 4 Borregård i Skaraborgs län hörande område;

7:o) angående upplåtande af två lägenheter från förra jägmästarbostället Kumla nr 2, jämte Kumla nr 3, en jagbacke, i Södermanlands län;

8:o) angående upplåtande af lägenheter från förra kungsladugården Biskopstorp nr 1 i Hallands län;

9:o) angående upplåtande af lägenheter från förra kvartermästarbostället Bonnorp nr 1 och kronolägenheten Galgbacken i Östergötlands län;

10:o) angående upplåtande af en lägenhet från förra kvartermästarbostället Mjerdevid nr 12 Berggården i Östergötlands län;

11:o) angående upplåtande af lägenheter från förra sergeantsbostället Vä nr 10 och 38 i Kristianstads län;

12:o) angående upplåtande af lägenheter från förra mönsterskrifvarbostället Skottsilla nr 2 i Stockholms län;

13:o) angående upplåtande af lägenheter från förra mönsterskrifvarbostället Skedevid nr 2 Mellangård i Östergötlands län;

14:o) angående upplåtande af två lägenheter från förra öfverstebostället Månstorps kungsgård i Malmöhus län;

15:o) angående upplåtande af lägenheter från förra skvadronschefsostället Köpinge nr 22 och 25 med underlydande i Kristianstads län;

16:o) angående upplåtande af vissa områden från förra öfverstebostället Kastellegården nr 1 med underlydande i Göteborgs och Bohus län; samt

17:o) angående försäljning af vissa delar af militiebostället Brink nr 1 i Södermanlands län.

Justerades protokollet för den 18 i denna månad.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet följande nästlidne dag väckta och då bordlagda motioner:

nr 6, af herr *Spånberg*, angående skrifvelse till Konungen i fråga om underlättande för officerare att uttaga remonter från kronans depåer och nummerhästar från regementen;

nr 7, af herr *Hammar skjöld*, angående skrifvelse till Konungen med begäran om framläggande af förslag till ändrade bestämmelser rörande understöd åt enskilda läroanstalter; och

nr 8, af herr *Hammar skjöld m. fl.*, angående föreningen Drottning Sofias stiftelses i Vänersborg likställande med tuberkulosanstalter i fråga om rätt till erhållande af bidrag till uppförande af byggnader för vården af blinda, som tillika äro döfstumma eller sinnesslöa.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda under gårdagen afgifna, samma dag bordlagda motioner:

nr 9, af herr *Hammar skjöld m. fl.*, om upplåtande af staten tillhörig mark till plats för byggnad åt Drottning Sofias stiftelse i Vänersborg; och

nr 10, af herr *Markgren*, om höjande af norrländska afdikningsanslaget under oförändrade allmänna villkor och bestämmelser för bidrag därifrån.

Föredrogos och hänvisades till bevillningsutskottet följande sistlidne dag väckta och då bordlagda motioner:

nr 11, af herr *Nyström*, med förslag till ändrad lydelse af 3 § 6 mom. i förordningen angående mantalsskrifning den 6 augusti 1894; och

nr 12, af herr *von Mentzer m. fl.*, angående fullständigt genomförande af kommunalt veto i fråga om beviljande af rättighet till försäljning af brännvin.

Föredrogos och hänvisades till lagutskottet den af herr *von Mentzer m. fl.* under gårdagen väckta och då bordlagda motionen nr 13, angående fullständigt genomförande af kommunalt veto i fråga om beviljande af rättighet till försäljning af vin och öl.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet herrar *Nilssons* och *Jonssons* nästlidne dag bordlagda motion, nr 14, om åvägbringande af utredning i syfte att befrämja den nuvarande bondeklassens kvarblifvande vid jordbruket.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet de under sammanträdet aflämnade kungl. propositionerna.

Afgåfvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 15, af herr *Lindblad*, om utfärdande af vissa bestämmelser i fråga om försäljning af torp och lägenheter från kronodomäner;

nr 16, af herr *Hallberg*, om åstadkommande af utredning m. m. i fråga om reglering af äganderättsförhållanden i följd af vägars ändrade läge;

nr 17, af herr *Hallberg*, om åstadkommande af utredning m. m. beträffande vissa ändringar i lagen om enskilda vägar på landet den 5 juli 1907;

nr 18, af grefve *Wachtmeister*, *Axel*, *m. fl.*, om anslag till vissa hamnbyggnader;

nr 19, af grefve *Klingspor* och herr *Wijk*, angående reglering af löneförhållandena vid nedre justitierevisionen m. m.:

nr 20, af herr *Biesert*, om förhöjd aflöning åt yrkesinspektörerna;

nr 21, af herrar *Windahl* och *Björck*, om anslag till en särskild byrå hos medicinalstyrelsen för hufvudsakligen lasarets- och apoteksärenden;

nr 22, af herr *Kjellén*, om anslag till utgifvande på svenska språket af en samling gällande grundlagar, vallagar och parlamentariska arbetsordningar i främmande länder:

nr 23, af herrar *Sundblad* och af *Ekenstam*, om anslag till arkivdepåföreståndaren O. V. Vennersten för den honom ombetrodda arkeologiska verksamheten på Gottland;

nr 24, af grefve *Spens* *m. fl.*, om ytterligare anslag till bidrag för anläggning af nya samt förbättring eller omläggning af backiga eller eljes mindre goda vägar;

nr 25, af grefve *Spens*, angående skrifvelse till Konungen i fråga om ändring af 77 § i förordningen om kommunalstyrelse på landet;

nr 26, af grefve *Spens*, angående skrifvelse till Konungen i fråga om ändring af 78 § i förordningen om kommunalstyrelse i stad;

nr 27, af herr *Danström*, angående skrifvelse till Konungen i fråga om revision af lagen den 26 maj 1909 angående ändring i vissa delar af förordningen om kommunalstyrelse i stad;

nr 28, af herr *Lindblad*, med förslag till ändrad lydelse af 17 § 2 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning af brännvin;

nr 29, af friherre *von Schwerin*, angående ändrade bestämmelser om arvodet till ordföranden för Riksdagens fullmäktige i riksbanken; och

nr 30, af herr *Karlsson*, angående skrifvelse till Konungen med begäran om utfärdande af föreskrifter, huru utskrift af expedition medelst skrifmaskin må ske.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades
 herr *Boman* under 10 dagar från den 26 i denna månad
 » *Sandwall* » 12 » » » 26 » » »
 » *Hammarskjöld* » 14 » » » 27 » » »
 friherre *Lagerbring* » 2 veckor, räknadt från den 28 i denna månad.

Justerades fem protokollsutdrag för denna dag.

Kammaren åtskildes kl. 3,36 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.

Fredagen den 27 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 2,30 e. m.

Herr statsrådet grefve *Hamilton* aflämnade Kungl. Maj:ts nedannämnda nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att besluta i fråga om vissa postafgifter;

2:o) angående öfverförande af visst belopp till den i 19 § af lagen angående rätt till pension för tjänstemän vid statens järnvägar den 4 juli 1910 omförmälda fond;

3:o) angående försäljning af en postverkets lägenhet vid Horns udde; samt

4:o) med förslag till ändringar i gällande provinsialläkartaxa.

Friherre *Falkenberg* anmälde, att han inställt sig vid riksdagen.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet följande den 25 i denna månad väckta och då bordlagda motioner:

nr 15, af herr *Lindblad*, om utfärdande af vissa bestämmelser i fråga om försäljning af torp och lägenheter från kronodomäner;

nr 16, af herr *Hallberg*, om åstadkommande af utredning m. m. i fråga om reglering af äganderättsförhållanden i följd af vägars ändrade läge;

nr 17, af herr *Hallberg*, om åstadkommande af utredning m. m. beträffande vissa ändringar i lagen om enskilda vägar på landet den 5 juli 1907; samt

nr 18, af grefve *Wachtmeister*, *Axel*, m. fl., om anslag till vissa hamnbyggnader.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda den 25 innevarande månad afgifna, samma dag bordlagda motioner:

nr 19, af grefve *Klingspor* och herr *Wijk*, angående reglering af löneförhållandena vid nedre justitierevisionen m. m.;

nr 20, af herr *Biesert*, om förhöjd aflöning åt yrkesinspektörerna;

nr 21, af herrar *Windahl* och *Björck*, om anslag till en särskild byrå hos medicinalstyrelsen för hufvudsakligen lasarets- och apoteks-ärenden;

nr 22, af herr *Kjellén*, om anslag till utgifvande på svenska språket af en samling gällande grundlagar, vallagar och parlamentariska arbetsordningar i främmande länder;

nr 23, af herrar *Sundblad* och af *Ekenstam*, om anslag till arkivdepåföreståndaren O. V. Vennersten för den honom ombetrodda arkeologiska verksamheten på Gottland; samt

nr 24, af grefve *Spens* m. fl., om ytterligare anslag till bidrag för anläggning af nya samt förbättring eller omläggning af backiga eller eljest mindre goda vägar.

Föredrogos och hänvisades till konstitutionsutskottet följande den 25 innevarande januari väckta och bordlagda motioner:

nr 25, af grefve *Spens*, angående skrifvelse till Konungen i fråga om ändring af 77 § i förordningen om kommunalstyrelse på landet;

nr 26, af grefve *Spens*, angående skrifvelse till Konungen i fråga om ändring af 78 § i förordningen om kommunalstyrelse i stad; samt

nr 27, af herr *Danström*, angående skrifvelse till Konungen i fråga om revision af lagen den 26 maj 1909 angående ändring i vissa delar af förordningen om kommunalstyrelse i stad.

Föredrogos och hänvisades till bevillningsutskottet herr *Lindblads* den 25 i denna månad afgifna och bordlagda motion, nr 28, med förslag till ändrad lydelse af 17 § 2 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning af brännvin.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet den af friherre *von Schwerin*, den 25 innevarande januari väckta och då bordlagda motion, nr 29, angående ändrade bestämmelser om arfvodet till ordföranden för Riksdagens fullmäktige i riksbanken.

Vid föredragning af den utaf herr *Karlsson* den 25 i denna månad aflämnade och då bordlagda motion, nr 30, angående skrifvelse till Konungen med begäran om utfärdande af föreskrifter huru utskrift af expedition medelst skrifmaskin må ske, beslöt kammaren hänvisa denna motion till ett tillfälligt utskott.

Herr talmannen tillkännagaf, att anslag före kl. 2 e. m. utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7 på aftonen.

Aflämnades och bordlades nedannämnda motioner:

nr 31, af herr *Lamm*, om revision af de utaf öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk utfärdade normalbestämmelser för läroverksbyggnader;

nr 32, af herr *Löfgren*, angående reglering af löneförhållandena vid Kungl. Maj:ts nedre justitierevision;

nr 33, af herr *Tonning*, om ökad anslag till inköp af remonter för statens räkning;

nr 34, af herr *Larsson, Jacob*, om anslag för beredande af tillfällig löneförbättring åt förrådsvaktmästarna vid fortifikationen;

nr 35, af herrar *Sundblad* och *af Ekenstam*, angående skrifvelse till Konungen med begäran om tagande under förnyad ompröfning af frågan om förstärkande af befästningsanläggningarna vid Tingstäde m. m.;

nr 36, af herr *Pers*, om anslag till påbörjande af en statsbana norrut ifrån Sveg till Brunflo eller annan lämplig punkt på tvärbanan genom Jämtland;

nr 37, af herr *Nyström*, om ändring i staten för medicinalstyrelsen;

nr 38, af herr *Trapp*, om anslag till fartygsbyggnadspremier;

nr 39, af herr *Berg*, om åstadkommande af utredning m. m. i fråga om beredande åt svenskt skeppsvarfs innehafvare af statsbidrag vid utförande af nybyggnad och förbyggnad af handelsfartyg m. m.;

nr 40, af herr *Fahlén m. fl.*, om anslag till understöd åt lokala föreningar för svensk hemslöjd;

nr 41, af herr *Trapp*, om anslag till uppehållande af undervisningen vid Hälsingborgs högre handelsinstitut;

nr 42, af herrar *Bellinder* och *Trana*, om adjunkten vid Göteborgs Östra realskola *A. W. Lindgrens* uppflyttning i högre lönegrad;

nr 43, af herr *Blomberg*, om åvägabringande af utredning m. m. i fråga om åtgärder, afsedda att åstadkomma en minskning i militärutgifterna;

nr 44, af herrar *Blomberg* och *Steffen*, med förslag till ändrad lydelse af §§ 5, 6 och 15 regeringsformen;

nr 45, af herrar *Blomberg* och *Steffen*, angående skrifvelse till Konungen med begäran om framläggande af förslag till ändring i vissa delar af värnpliktslagen;

nr 46, af herr *Clason*, med förslag till ändrad lydelse af 18 kap. 13 § strafflagen;

nr 47, af herr *Löfgren*, angående skrifvelse till Konungen i fråga om åtgärder till förhindrande däraf att andra än i lag bestämda myndigheter beklädas med allmän åtals- och häktningsmyndighet m. m.;

nr 48, af herr *Clason*, om åvägabringande af utredning rörande lämpliga åtgärder för undanröjande af en på äktenskapsfrekvensen menligt inverkan oegentlighet i skattelagstiftningen;

nr 49, af herr *Wijkander m. fl.*, angående ändring i 8 § af förordningen om inkomst- och förmögenhetsskatt den 28 oktober 1910;

nr 50, af herr *Carlberg, m. fl.*, om höjda tullsatsen å vissa järnvaror;

nr 51, af friherre *Silfverschiöld*, om åvägabringande af utredning m. m. angående lämpliga kontrollbestämmelser rörande skogsafverkningssafhandlingars beläggande med stämpel;

nr 52, af herr *Bellinder*, om revision af förordningen angående försäljning af brännvin den 9 juni 1905 i syfte att reformera det s. k. Göteborgssystemet;

nr 53, af herrar *Fränckel* och *Wallenberg*, angående pension åt filosofie doktorn H. R. Törneblad;

nr 54, af herr *Nyström*, om uppförande under viss förutsättning i staten för landbruksstyrelsen af arfvoden till tre ledamöter i ett veterinärråd;

nr 55, af herr *Strömberg m. fl.*, om anslag till skolan för utbildning af lärarinnor i landthushållning vid Brogård i Uppland;

nr 56, af friherre *Gyllenstierna*, om åvägabringande af utredning m. m. i fråga om upprättande af en ny odlingslånefond för hela riket;

nr 57, af herr *Pers*, om åstadkommande af utredning m. m. i fråga om ändrade bestämmelser rörande utarrendering af de till Strömsholms hingstdepå anslagna egendomar; och

nr 58, af friherre *De Geer m. fl.*, om anslag för anläggning af en nödhavn i Torekow.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts denna dag aflämnade nädiga proposition till Riksdagen angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att besluta i fråga om vissa post-afgifter.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts under sammanträdet aflämnade nådiga proposition till Riksdagen angående öfverförande af visst belopp till den i 19 § af lagen angående rätt till pension för tjänstemän vid statens järnvägar den 4 juli 1910 omförmälda fond.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts under dagen aflämnade nådiga proposition till Riksdagen angående försäljning af en postverkets lägenhet vid Horns udde.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts denna dag aflämnade nådiga proposition till Riksdagen med förslag till ändringar i gällande provinsialläkartaxa.

Anmälades och bordlades bankoutskottets memorial:

1:o) med öfverlämnande af fullmäktiges i riksbanken till bankoutskottet afgifna berättelse; och

2:o) med öfverlämnande af den till innevarande Riksdag afgifna berättelse af fullmäktige i riksgäldskontoret angående riksgäldskontorets ställning och förvaltning.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Lindgren* under 16 dagar, räknadt från den 1 nästkommande februari.

Justerades nio protokollsutdrag för denna dag.

Kammaren åtskildes kl. 3,06 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Fredagen den 27 januari, e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 7 e. m.

Aflämnades och bordlades följande motioner:

nr 59, af herr *Hägglund*, angående åstadkommande af utredning m. m. i fråga om Norrlandsfiskarens fiske- och bostadsrätt vid hafskusten;

nr 60 af herr *Hägglund*, om tillägg till 6 § i förordningen den 13 oktober 1905 angående kontroll å tillverkningen af margarin och margarinost äfvensom konstister samt å handel därmed;

nr 61, af herr *Hägglund*, om åvägbringande af utredning m. m. i fråga om statsunderstöd åt den svenska valsverksindustrien;

nr 62, af herr *Beckman, Ernst, m. fl.*, angående afslag å Kungl. Maj:ts framställning om anslag till att påbörja nybyggnad af en 1:a kl. pansarbåt;

nr 63, af herr *Beckman, Ernst, m. fl.*, om eventuellt afsättande af särskilda medel till arbetareförsäkringsfonden och statsverkets kassaförlagsfond;

nr 64, af herr *Danström m. fl.*, om anslag till stipendier åt journalister;

nr 65, af herr *Larsson, Jacob*, om anslag till upprättande af fjorton provinsialläkaredistrikt inom Norrbottens län;

nr 66, af herr *Beckman, Ernst, m. fl.*, angående ändring i vissa hänseenden af förordningen om landsting;

nr 67, af herr *Beckman, Ernst, m. fl.*, angående ändring i vissa hänseenden af förordningen om kommunalstyrelse på landet;

nr 68, af herr *Beckman, Ernst, m. fl.*, angående ändring i vissa hänseenden af förordningen om kommunalstyrelse i stad;

nr 69, af herr *Beckman, Ernst, m. fl.*, angående ändring i vissa hänseenden af förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm;

nr 70, af herr *Beckman, Ernst*, och herr *Söderbergh*, med förslag till ändrad lydelse af §§ 16, 17, 23 och 40 i förordningen angående försäljning af brännvin den 9 juni 1905;

nr 71, af herr *Beckman, Ernst, m. fl.*, angående skrifvelse till Konungen med begäran om framläggande af förslag till bestämmelser i fråga om s. k. lokalt veto beträffande tillstånd till detaljhandel med brännvin;

nr 72, af herrar *Eklund* och *Beckman, Ernst*, angående skrifvelse till Konungen med begäran om framläggande af förslag till bestämmelser i fråga om s. k. lokalt veto beträffande tillstånd till detaljhandel med brännvin;

nr 73, af herrar *Eklund* och *Beckman, Ernst*, angående skrifvelse till Konungen med begäran om framläggande af förslag till bestäm-

meler i fråga om s. k. lokalt veto beträffande tillstånd till försäljning af vin och öl; samt

nr 74, af herr *Beckman, Ernst, m. fl.*, angående skrifvelse till Konungen med begäran om framläggande af förslag till bestämmelser i fråga om s. k. lokalt veto beträffande tillstånd till försäljning af vin eller öl.

Kammaren åtskildes kl. 7.11 e. m.

In fidein

A. v. Krusenstjerna.